

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему **Формування системи естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0110 спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки освітньої програми Педагогіка вищої школи
А. В. Благоторенко

Керівник доцент кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності,
к.пед.н., доцент Козич І. В.

Рецензент доцент кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності,
к.психол.н., доцент Овсяннікова В. В.

Запоріжжя

2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології

Кафедра педагогіки та психології освітньої діяльності

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Освітня програма Педагогіка вищої школи

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

д.пед.н., проф. О.І. Іваницький

« ____ » _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Благоторенко Анні Віталіївни

1. Тема роботи Формування системи естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів

керівник роботи Козич Ірина Володимирівна, к.пед.н.

затверджені наказом ЗНУ від «30» липня 2021 року № 1136-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи вивчення й аналіз літератури

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) теоретично розглянути сутність, структуру та функції естетичних цінностей особистості; розкрити педагогічні умови формування системи естетичних цінностей у студентів освітньо-професійної програми соціальна педагогіка; обґрунтувати критерії та рівні формування естетичних цінностей у студентів соціальна педагогіка; розробити цикл занять щодо оптимізації формування естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 10 таблиць, 5 рисунків

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Козич І.В., доцент		
Розділ 1	Козич І.В., доцент		
Розділ 2	Козич І.В., доцент		
Висновки	Козич І.В., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір та узгодження теми магістерської роботи	січень 2021 р.	Виконано
2	Добір літератури з обраної теми	січень-березень 2021 р.	Виконано
3	Написання першого розділу	липень-вересень 2021 р.	Виконано
4	Написання другого розділу	вересень-жовтень 2021 р.	Виконано
5	Формулювання висновків	жовтень 2021 р.	Виконано
6	Оформлення списку джерел	листопад 2021 р.	Виконано
7	Передзахист. Нормоконтроль	листопад 2021 р.	Виконано
8	Захист	грудень 2021 р.	

Студент _____ А. В. Благоторенко

Керівник роботи _____ І. В. Козич

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.В. Козич

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 94 сторінки, 5 рисунків, 10 таблиць, 73 джерела, 2 додатки.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування системи естетичних цінностей та ефективність формування естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

Об'єкт дослідження: процес формування системи естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

Предмет дослідження: формування системи естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

Методи науково-педагогічного дослідження: теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація науково-методичної літератури, систематизації й узагальнення наукової інформації з метою обґрунтування шляхів формування естетичних цінностей студентів спеціальностей соціальної педагогіки; емпіричні: опитування, анкетування, що сприяли реалізації експериментальної частини дослідження.

Наукове значення. Розкрита сутність формування естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка; визначені основні показники сформованості естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

Практичне значення дослідження полягає у спробі включити у зміст курсів педагогіка та арт-терапія цикл занять щодо оптимізації формування системи естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка. Матеріали роботи можуть використовуватись при викладанні дисциплін «Педагогіка» та «Арт-терапія в соціальній роботі» студентам спеціальності соціальна педагогіка.

Ключові слова: СТУДЕНТ, ПЕДАГОГ, ЕСТЕТИЧНІ ЦІННОСТІ, ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА, ЕСТЕТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ, ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ, ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ, ФОРМУВАННЯ, ІДЕАЛ.

SUMMARY

Blahotorenko A. V. Developing System of Aesthetic Values of Potential Social Educators.

The work is presented on 94 pages of printed text, contains 10 tables, 5 figures. The list of references includes 73 sources.

The purpose of the study: theoretical justification of the system of aesthetic values and the effectiveness of the formation of aesthetic values of future social educators.

Object of research: the process of forming a system of aesthetic values of future social educators.

Subject of research: formation of the system of aesthetic values of future social pedagogues.

The essence, structure and functions of aesthetic values of personality are theoretically considered in the work; the pedagogical conditions of formation of the system of aesthetic values at students of the educational-professional program social pedagogy are opened; the criteria and levels of formation of aesthetic values in students of social pedagogy are substantiated; a series of classes on optimizing the formation of aesthetic values of future social educators has been developed.

The practical significance of the study is to try to include in the content of the courses pedagogy and art therapy a series of classes to optimize the formation of a system of aesthetic values in students majoring in social pedagogy. The materials of the work can be used in teaching the disciplines “Pedagogy” and “Art therapy in social work” to students majoring in social pedagogy.

Key words: student, teacher, aesthetic values, aesthetic culture, aesthetic environment, aesthetic education, institution of higher education, formation, ideal.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	7
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	13
1.1. Сутність, структура та функції системи естетичних цінностей особистості.....	13
1.2. Педагогічні умови формування системи естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.....	24
1.3. Критерії та рівні формування естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.....	38
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ.....	57
2.1. Система естетичних цінностей при формування мотивації до професійної діяльності студентів.....	57
2.2. Методика проведення педагогічного дослідження.....	64
2.3. Аналіз результатів дослідження.....	70
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	93

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗВО – заклад вищої освіти

Год. – годин

ЗНУ – Запорізький Національний Університет

Рис. – рисунок

С. – сторінка

Ст. – століття

Табл. – таблиця

ТРТ – танцювально-рухова терапія

Чол. – чоловік

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку суспільства освітньо-виховний процес у вищій школі характеризується радикальними змінами, що стали результатом приєднання нашої держави до Болонської конвенції та світового європейського товариства. Модернізація сучасної вищої освіти висуває нові вимоги до художньо-естетичного виховання студентів вищих навчальних закладів. У зв'язку з цим пошук нових підходів у формуванні естетичних цінностей еліти українського суспільства, спроможної розв'язувати проблеми сьогодення, є актуальним і своєчасним. Сьогодні постала проблема не лише естетизації життя суспільства та більш активного використання впливу прекрасного в усіх сферах життєдіяльності людини, а й посилення зв'язку між культурними, освітніми, гуманітарними аспектами життєдіяльності суспільства. Погоджуємось із думкою Я. Левченко та Лю Чжицян про те, що не позбавлений цієї тенденції й освітній процес, тим більш коли йдеться про професійну діяльність та підготовку фахівців тих професій, в яких естетичний компонент є професійно визначальним. Особливо це відноситься до підготовки майбутніх соціальних педагогів, які поряд зі знанням свого предмета повинні мати і загальнокультурну підготовку. Особливе місце в цьому процесі займає естетична освіта.

Суперечності, що характеризуються поглибленням кризи, висунули ряд проблем: зниження рівня життя більшої частини населення, зростання дитячої злочинності, наркоманія, проституція, посилення соціальної напруженості. Більшість людей не змогли орієнтуватися в складній соціальній ситуації. Специфіка професійної діяльності студентів спеціальності соціальна педагогіка пов'язана з допомогою людям адаптуватися в екстремальних ситуаціях, знайти, по їх утриманню форму існування, гідну даному періоду розвитку суспільства і задовольняти потребам та інтересам особистості.

Головна мета майбутніх соціальних педагогів – допомогти людині

самореалізуватися в суспільстві (де під суспільством розуміється не тільки держава, але і те мікросередовище, яке оточує людину). Всі зусилля студентів спеціальності соціальна педагогіка повинні бути направлені на те, щоб розкрити внутрішні можливості людини. Вони сприяють у вирішенні конкретно-особистісних проблем людини, в повній реалізації його духовних і фізичних сил, в організації повноцінної життєдіяльності, в культурно-комунікативних відносинах.

Формування естетичних цінностей у студентів освітньо-професійної програми соціальна педагогіка – це складний процес (від лат. *processus* – просування), що передбачає послідовну зміну явищ і станів у розвитку даної особистісної якості, а також включає сукупність послідовних педагогічних дій, спрямованих на досягнення практичного результату.

Тому, вища школа недостатньо виконує одне з головних завдань – передачу студентам досвіду ціннісно-естетичного ставлення до дійсності. Не розвиваються естетичні потреби, значення яких для формування розвинутої особистості майбутнього фахівця визначається їх особливою роллю в регуляції соціальної діяльності. Ця ситуація призводить до зниження, примітивізації і нівелювання рівня якості освіти до культурних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка.

В даний час у вітчизняній психолого-педагогічній літературі недостатньо розглянуті ідеї вивчення різних сторін естетичних цінностей, насамперед фахівців спеціальності соціальна педагогіка. Тому гостро назріла необхідність реалізації нових цілей підготовки соціальних педагогів, ефективного використання технологій розвитку естетичних цінностей, об'єктивних вимірників і методів оцінювання.

Проблема формування естетичних цінностей особистості завжди знаходилась у центрі уваги педагогічної громадськості та педагогічної думки, про що яскраво свідчать праці провідних педагогів-класиків та педагогічна преса різних історичних періодів (І. Герbart, В. Зеньківський, П. Каптерев, Я. Коменський, Дж. Локк, А. Макаренко, С. Миропольський, С. Русова,

Ж.Ж. Руссо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші).

Загальнонаукове значення в дослідженні проблеми формування естетичних цінностей мають філософські праці, в яких естетичні цінності особистості розглядаються в цілісній структурі культури (А. Арнольд, Ю. Афанасьєв, Е. Баллер, Т. Домбровська, І. Зязюн, М. Каган, Н. Крилова, Ю. Лукін, В. Межуєв, В. Разумний, О. Семашко, У. Сунна, С. Уланова).

Теоретичну основу для дослідження естетичних цінностей студентів становлять філософські дослідження процесу естетизації (С. Безклубенко, О. Колесникова, О. Наконечна, Л. Столович); структури естетичної свідомості (Н. Гітун, Т. Домбровська, Л. Левчук, В. Лисенкова, В. Лозовий, О. Радугін); формування естетичних потреб (І. Назаренко), естетичного відношення (Л. Коваль), естетичного інтересу (О. Дем'янчук) та реалізація набутого естетичного досвіду особистості (І. Зязюн).

Основу для вивчення закономірностей розвитку структурних компонентів естетичних цінностей особистості становлять психологічні дослідження (Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Б. Теплов, П. Якобсон та інші); для розкриття сутності і змісту естетичних емоцій і почуттів, естетичного переживання (Б. Додонов, Л. Паненкова, Г. Шингаров та інші); формування ціннісних орієнтацій особистості (О. Гданська, В. Дряпіка, І. Дубровіна, Р. Пасічняк та інші), механізмів регуляції психологічних процесів пізнання (К. Ізард, О. Костюк та інші).

В сучасному соціальному житті відбувається деформація духовних цінностей, що породжує серйозні моральні, соціально-психологічні та естетичні проблеми. Девальвація цінностей духовної культури практично веде до повної підміни їх цінностями культури матеріальної. У наявності спотворення історично склалася ієрархії етичних та естетичних цінностей, відмова від ідеї об'єктивних стандартів якості, фальсифікація універсальних духовних цінностей істини, добра, краси.

Дана ситуація призводить до зростання значущості викладання і засвоєння дисциплін зі спеціальності соціальна педагогіка у ЗВО. Важливість

предметів обумовлюється також потребою сучасного суспільства у відповідальних фахівцях. Існує прямий зв'язок між розвитком емоційної сфери людини та її моральним виглядом. Криза духовної культури, що веде до емоційної бідності її носіїв, тягне за собою етичну нерозвиненість людей.

В цілому практична важливість підвищення естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка, а також недостатня наукова розробленість проблеми з її розвитку у ЗВО вказує на актуальність теми дослідження.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування системи естетичних цінностей та ефективність формування естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

Об'єктом дослідження є процес формування системи естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

Предметом дослідження є формування системи естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

Завдання дослідження:

1. Теоретично розглянути сутність, структуру та функції естетичних цінностей особистості.
2. Розкрити педагогічні умови формування системи естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка.
3. Обґрунтувати критерії та рівні формування естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка.
4. Розробити цикл занять щодо оптимізації формування естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

Методи науково-педагогічного дослідження:

– теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація науково-методичної літератури, систематизації й узагальнення наукової інформації з метою обґрунтування шляхів формування естетичних цінностей студентів спеціальностей соціальної педагогіки;

– емпіричні: опитування, анкетування, що сприяли реалізації

експериментальної частини дослідження.

Наукова значимість. Розкрита сутність формування естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка; визначені основні показники сформованості естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

Практична значимість дослідження полягає у спробі включити у зміст курсів педагогіка та арт-терапія цикл занять щодо оптимізації формування системи естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка. Матеріали роботи можуть використовуватись при викладанні дисциплін «Педагогіка» та «Арт-терапія в соціальній роботі» студентам спеціальності соціальна педагогіка.

Кваліфікаційна робота пройшла апробацію на науково-методичному семінарі кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності (протокол № 4 засідання кафедри ППОД від 24.11.2021 р.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Сутність, структура та функції системи естетичних цінностей особистості

Категорія «естетичні цінності» досить широко використовується в сучасному науковому лексиконі, однак це зовсім не означає, що вона настільки ж стара, як світ. Звернемося до передісторії цього поняття.

Естетика, як філософська наука про прекрасне, складається у вигляді самостійної дисципліни лише XVIII ст. Німецький філософ О. Баумгартен в 1735 р. в своїй праці «Філософські роздуми про деякі питання, які стосуються поетичного твору» вперше вживає термін «естетика», створюючи його з грецького «чуттєве сприйняття». Згідно мислителю, естетика – це наука про чуттєві пізнання, яка дає можливість «проникати також в ті мистецтва, якими можуть бути удосконалені нижчі пізнавальні здібності, які загострюються і застосовуються у більш приємному образі на користь людству» [8, 124].

Заслуга А. Баумгартена полягала в тому, що він знайшов ключ до єдності естетичної сфери, ввівши не тільки термін «естетика», але і похідне від нього «естетичне». З цього моменту філософське пізнання вже не розлучалися з «естетичним» як самостійною категорією, що охоплює весь предмет естетики – естетичне ставлення людини до світу. І хоча у філософа поняття «естетична цінність» відсутня, на підступах до нього знаходяться терміни «естетична значущість», «естетичне багатство», «естетична гідність» [8, 125].

З'єднання «естетичного» з поняттям «цінність» відбувається в роботі Й. Зульцера «Всезагальна теорія тонких мистецтв»: «Художник, який хоче досягти слави, повинен звернути свою увагу на цінність естетичного матеріалу». Слід зазначити, що до цього «цінність» вживалася лише в морально-етичному сенсі [70, 216].

Естетичні цінності, як і будь-які інші, являють собою синтез трьох основних значень: речово-предметного, психологічного, соціального.

Речово-предметне значення включає в себе характеристику зовнішніх властивостей речей і предметів, які виступають як об'єкт ціннісного ставлення.

Психологічне значення характеризує психологічні якості людини як суб'єкта ціннісних відносин.

Соціальне значення вказує на відношення між людьми, завдяки яким цінності знаходять загальнозначущий характер. Своєрідність естетичних цінностей полягає в характерному для естетики відношенні людини до дійсності. Воно має на увазі чуттєво-духовне, безкорисливе сприйняття реальності, яке спрямоване на досягнення та оцінку внутрішньої сутності реальних об'єктів.

Зводячи поняття цінності в ранг філософської категорії, німецький філософ Р. Лотце показав, що вища ступінь естетичної цінності нерозривна з морально-етичної цінності. Естетична цінність єдності і різноманіття, послідовності і контрасту, напруги і розслаблення, очікування і несподіванки, тотожності і протилежності не полягає сама в собі. І якщо складність, напруженість і розслаблення, якщо несподіванка і контраст володіють естетичною цінністю, то ця цінність ґрунтується на тому, що всі ці форми відносин і явищ є необхідними елементами в порядку світу, які у своєму взаємозв'язку повинні створювати неминучі формальні умови для всебічного здійснення добра [70, 217].

Естетичними цінностями можуть володіти всі предмети і явища реальної та мислимої дійсності, хоча самі цінності не володіють ні фізичною, ні психічною природою.

Сутність їх полягає в значущості, а не у фактичності. Оскільки естетичні цінності носять суб'єктивно-об'єктивний характер, тобто вказують на співвіднесеність їх з людиною, наявність естетичної цінності у цих об'єктів залежить від того, в яку конкретну систему соціально-історичних відносин вони включені.

Тому естетичні цінності мають хиткі кордони та їх зміст завжди є соціально-історичним.

На основі теоретичного аналізу філософської, культурологічної, психологічної літератури нами виділено декілька підходів до осмислення сутності системи естетичних цінностей: соціально-історичний, культурологічний та особистісний (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Наукова інтерпретація сутності системи естетичних цінностей

№	Наукові підходи до осмислення системи естетичних цінностей	Наукова інтерпретація сутності системи естетичних цінностей
1	Соціально-історичний підхід	Система естетичних цінностей являє собою сукупність практичного, теоретичного та програмно-цільового досвіду освоєння прекрасного у навчальній дійсності
2	Культурологічний підхід	Система естетичних цінностей являє собою сукупність форм етнохудожньої, професійно-мистецької та соціокультурної діяльності, спрямованої на відображення прекрасного у житті суспільства і людини
3	Психолого-педагогічний підхід	Система естетичних цінностей являє собою сукупність певних уявлень, понять та способів діяльності особистості.

Усвідомлюючи зазначену вище закономірність взаємозв'язку соціального і естетичного, вчені намагаються відповідним чином інтерпретувати поняття системи естетичних цінностей. За результатами філософських досліджень (М. Каган, М. Афасижев, Ю. Борєв та інших) можна зазначити, що система естетичних цінностей являє собою сукупність практичного, теоретичного та програмно-цільового досвіду освоєння прекрасного у навколишній дійсності.

Визначаючи таким чином сутність системи естетичних цінностей, дослідники тим самим підкреслюють думку про те, що прекрасне в житті суспільства і людини є відображенням складних соціально-історичних процесів, в руслі яких відбувалося накопичення і збагачення уявлень людини про естетично-виразні, досконалі, витончені прояви, які людина може спостерігати в природному і соціальному середовищі.

Виходячи з розробленої естетичною наукою класифікації естетичних цінностей, основним її видом є прекрасне, яке в свою чергу виступає в безлічі конкретних варіацій (як витончене, грація, миловидність, велич тощо); інший вид естетичної цінності – піднесене – також має ряд варіацій (величне, величаве, грандіозне тощо). Як і всі інші позитивні цінності, прекрасне і піднесене діалектично співвідносяться з відповідними негативними цінностями, «антицінностями», – з потворним.

Особливу групу естетичних цінностей складають трагічне і комічне, що характеризують ціннісні властивості різних драматичних ситуацій у житті людини і суспільства і образно модельованих в мистецтві.

Слід звернути увагу на суперечливу природу естетичних цінностей. Ще древні філософи помітили розбіжність внутрішнього і зовнішнього. Вперше у філософії Платон ставить проблему відмінності сутності краси від її проявів: «Що таке прекрасне?» і «Що прекрасне?» – запитує він [41, 64].

Виділення між сутністю естетичної цінності та її проявом, між об'єктивною і суб'єктивною стороною цінності можна знайти і в роздумах швейцарського філософа А. Авенаріус. Цей представник емпіріокритицизму для пояснення своєї думки ввів поняття «Е-цінність», називаючи її також «характером». За його визначенням, «Е-цінність» є доступна опису цінність, «раз вона вважається змістом заяви іншої людини». «Прекрасне» і «потворне» мислитель відносить до «характеру», або «Е-цінностям», з усіма витікаючими з його інтерпретації суб'єктивістськими наслідками. Він бачить ціннісну природу «етичної та естетичної апперцепції»: «Кожна з них має за ціль визначити цінність предмета називаючи його гарним чи потворним». Однак сама цінність,

зводиться до «принципу найменшої витрати сил». «Ми не покажемося дуже сміливими, – пише він у «Філософії як мисленню про мир згідно принципу найменшої мері сили», – якщо ми намагатимимось звести ф естетичну цінність певних форм до того ж принципу затрати сил» [64, 273].

Оригінальну систему цінностей запропонував психолог і філософ Х. Мюнстерберг. Естетичні цінності виражають самоузгодженість світу. Вони існують на двох рівнях: на рівні життєвих цінностей і на рівні цінностей культурних [49, 235].

На першому рівні – це предмет радості: гармонія зовнішнього світу, любов між людьми, почуття щастя в людській душі.

На рівні культурної цінності – це цінності прекрасного, втілені в мистецтві, відтворюючому зовнішній світ (образотворче мистецтво), що розкриває зв'язки між людьми (поезія), виражає внутрішній світ людини (музика).

Вважаємо за необхідне розглянути структурні компоненти системи естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка.

Аналіз цього питання зумовлений тим, що система естетичних цінностей має певну структуру. У залежності від віку людини, рівня її загальноосвітньої та естетичної підготовки, психологічних особливостей, а також характеру і виду професійної діяльності визначаються структурні компоненти системи її естетичних цінностей. Для майбутнього соціального педагога важливо мати таку систему естетичних цінностей, яка б задовольняла його як особистісні, так і професійні потреби, сприяла комплексному втіленню естетичної ідеї у програмі професійної самореалізації.

Система естетичних цінностей майбутнього соціального педагога належить до категорії складних об'єктів педагогічного впливу. Саме тому навчально-виховний процес у вищій педагогічній школі має бути спрямований на комплексне вирішення питання формування у студентів системи естетичних цінностей, охоплюючи при цьому найбільш важливі її структурні компоненти [4, 19].

Ураховуючи значимість цього питання, нами були визначені на теоретичному рівні структурні компоненти системи естетичних цінностей майбутнього соціального педагога. До них віднесено три компоненти пропонованої системи: естетичні цінності у сфері розвитку людини, у сфері навколишнього середовища, у сфері діяльності людини (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Структурні компоненти системи естетичних цінностей студентів освітньо-професійної програми соціальна педагогіка

№	Назва компонентів	Естетичні цінності майбутнього соціального педагога
1	Естетичні цінності у сфері розвитку людини	<ul style="list-style-type: none"> – естетичні цінності духовного розвитку людини; – естетичні цінності психічного розвитку людини; – естетичні цінності фізичного розвитку людини; – естетичні цінності творчого розвитку людини.
2	Естетичні цінності у сфері навколишнього середовища	<ul style="list-style-type: none"> – естетичні цінності природи; – естетичні цінності предметів побуту; – естетичні цінності людських взаємин; – естетичні цінності мистецтва.
3	Естетичні цінності у сфері діяльності людини	<ul style="list-style-type: none"> – естетичні цінності комунікативної діяльності; – естетичні цінності трудової діяльності; – естетичні цінності навчальної діяльності; – естетичні цінності творчої діяльності.

Естетичні цінності не є формалізованим атрибутом особистості. Це дієвий фактор, який покликаний бути одним із засобів удосконалення його професійної діяльності. На цьому наголошує дослідник І. Бех, підкреслюючи, що «особистісні цінності не повинні бути замкненими у внутрішньому світі людини, а бути такими психологічними засобами, за допомогою яких цей світ

стає відкритим насамперед для іншої людини і до того, що її оточує» [11, 26].

Для майбутнього соціального педагога система естетичних цінностей має стати орієнтовною програмою професійної самореалізації, згідно якої естетичні ідеї, погляди, поняття, уявлення, а також способи естетичної діяльності набували не формального, а конструктивного і дієвого характеру, орієнтували його на активний духовно-практичний зв'язок зі світом прекрасного. Професійна самореалізація соціального педагога відбувається з урахуванням багатьох факторів: наявності соціального досвіду, опанування науковими знаннями, практичними вміннями і навичками. Суттєву роль у цьому процесі відіграє система естетичних цінностей, яка покликана [14, 63]:

- стверджувати ідею краси у педагогічній свідомості;
- збагачувати естетичний зміст педагогічної праці;
- стимулювати естетичну активність і творчість студентів.

З метою виділення основних функцій системи естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка, нами проаналізовано дані, отримані вченими в галузі філософії, естетики, культурології, психології і педагогіки (А. Азаркін, Б. Ананьєв, С. Анісімов, Л. Анциферова, Г. Балл, Н. Бартанова, І. Бех, Н. Бобнева, Ю. Борєв, Г. Будинайте, С. Гольдентрихт, О. Киричук, Г. Кондратенко, В. Передерій та інші).

За підсумками проведеного аналізу з'ясовано, що система естетичних цінностей соціального педагога є багатофункціональним явищем, яке може задовольняти соціальні та особистісні інтереси, психологічні та професійні потреби. Так, у дослідженнях у галузі філософії та естетики вчені наголошують на ролі соціальної функції системи естетичних цінностей.

У роботах з психології перевага віддається функції, що пов'язана з розвитком емоційно-чуттєвої та інтелектуальної активності (вплив естетичних цінностей на емоційне ставлення особистості до дійсності і мистецтва).

У роботах з теорії і методики навчання підкреслюється роль професійної функції системи естетичних цінностей.

Узагальнюючи дані, отримані у процесі вивчення науково-педагогічної

літератури, нами виділено три основні функції системи естетичних цінностей: соціальну, психологічну і професійну (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Функції системи естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка

№	Назва функцій	Функціональні можливості системи естетичних цінностей
1	Соціальна функція	<ul style="list-style-type: none"> – формування естетичного образу майбутнього соціального педагога; – збагачення естетичного середовища студентів; – організація естетичної діяльності майбутніх соціальних педагогів.
2	Психологічна функція	<ul style="list-style-type: none"> – вплив на емоційно-чуттєвий стан студентів спеціальності соціальна педагогіка; – розвиток інтелектуальних можливостей студентів; – стимулювання вольових якостей студентів спеціальності соціальна педагогіка.
3	Професійна функція	<ul style="list-style-type: none"> – дотримання вимог естетики педагогічного спілкування; – використання естетичних знань у навчально-виховній роботі; – виявлення естетичної активності у процесі педагогічної творчості.

Вивчаючи основні функції системи естетичних цінностей, ми звернули увагу на ту обставину, що система естетичних цінностей особистості соціального педагога сприймається, передусім, як духовно-практична властивість, яка зорієнтована на задоволення внутрішніх потреб системи, тобто створення необхідних умов для професійної самореалізації. Це дійсно так.

Система естетичних цінностей створюється передусім для того, щоб забезпечити внутрішню стабільність, здатність майбутніх соціальних педагогів до самоактуалізації на відповідному ціннісному матеріалі. Як було зазначено раніше, внутрішня стабільність і керованість системи естетичних цінностей забезпечується наявністю необхідних уявлень, понять та способів естетичної діяльності, які дозволяють сприймати, високо оцінювати та примножувати прекрасне у матеріальній і духовній сфері.

Краса, як цінність, втілює естетичну єдність людини і світу. Вона надіндивідуальна, але припускає індивідуальне ставлення – стихійне на першому рівні і усвідомлене на другому.

Проблема естетичної цінності детально досліджується таким німецьким філософом, як І. Кон. Він ставить завдання визначити місце естетичної області цінностей серед інших видів цінностей – «цінності приємних», логічних, моральних сфер цінності, релігійної. Мислитель ділить цінності на два класи [6]:

- консекутивна цінність – це те, що ми цінуємо як засіб до мети;
- інтенсивна цінність – це те, що ми цінуємо заради нього самого, тому ступінь і міра цінності лежить виключно в самій цій речі.

Естетична цінність є інтенсивною цінністю, і це відрізняє її від корисного. Але інтенсивною цінністю в такому її розумінні є також істина як логічна цінність і добро як цінність моральна. Для визначення подальших відмінностей у світі цінностей і виявлення специфіки естетичної цінності І. Кон самі «інтенсивні цінності» поділяє на [6]:

- цінність іманентну, тобто таку цінність, яка замкнута на своєму внутрішньому значенні;
- трансгредієнтну цінність – цінність, що вказує у своєму значенні за межі власної області. Останньою є цінність істини і моральності. Естетична ж цінність іманентна, це іманентно-інтенсивна цінність, або цінність чисто інтенсивна, оскільки іманентність представляє собою, певною мірою, додавання і заповнення інтенсивності.

Російський культуролог М. Каган писав, що «різноманіття естетичних цінностей правомірно розділити на три групи: основні естетичні цінності, додаткові і синтетичні». У цій позиції приваблює методологічний принцип поділу понять відповідно до їх змісту. Однак коло залучених дослідником понять обмежується лише тими, які становлять, так би мовити, естетичну аксіологію [29, 314].

Отже, естетичне виступає в ролі корисного до тих пір, поки в суспільно-історичній практиці повно не виявляється і не формується опозиція: природа-культура, природне-суспільне. Людина насолоджується прекрасним задля задоволення утилітарних потреб (голод, спрага).

При естетичному сприйнятті існує та вища зацікавленість, яка виникає, лише, коли у людини задоволені її безпосередні потреби і коли складається складна мережа громадських інтересів, часто далеких від утилітарних потреб. Естетичний об'єкт і ставлення до нього змістовно визначені всесвітньо-історичним розвитком людства. Сприймаючи в предметі естетичне, ми схоплюємо його найширшу суспільно-практичну значимість, його цінність для людства в цілому, для всього людського роду.

Здатність предмета бути носієм соціальних і культурних значень складають основу їх естетичної цінності. Речова визначеність, чуттєва конкретність і натуральні властивості предметів є природний матеріал естетичного. Завдяки суспільно-історичній практиці предмети і явища втягуються в сферу інтересів людини і знаходять суспільні властивості, «чуттєво-надчуттєву» природу, свою цінність для людства, тобто свій естетичний початок, свої естетичні властивості.

Естетична цінність предмета залежить не тільки від його природних якостей, а й від тих суспільних обставин, в які він включений. Золото має на людину певний естетичний вплив не тільки будучи «самородним світлом», а й як метал, що втілює гроші, тобто в кінцевому підсумку як певний тип суспільних відносин. Естетична властивість предметів не тотожні колірним.

Категорія «естетичні цінності» досить широко використовується в

сучасному науковому лексиконі, однак це зовсім не означає, що вона настільки ж стара, як світ.

Отже, з вищенаведеного видно, що існує велика безліч концепцій естетичних цінностей. Цей аксіологічний плюралізм висловлює складність самого досліджуваного явища і підкреслює актуальність питання про специфіку естетичних цінностей. Духовні цінності – це своєрідний духовний капітал людства, накопичений за тисячоліття, який не тільки не знецінюється, а й, як правило, зростає. Природа духовних цінностей досліджується в теорії цінностей, яка встановлює співвідношення цінностей зі світом реальностей людського життя. Йдеться насамперед про моральні і естетичні цінності. Вони по праву вважаються вищими, бо багато в чому визначають поведінку людини в інших системах цінностей.

Стосовно моральних цінностей, то тут основним є питання про співвідношення добра і зла, природі щастя і справедливості, любові і ненависті, сенс життя. В історії людства було кілька змінюючих один одного установок, що відбивають різні системи цінностей. Одна з найбільш древніх – гедонізм. Гедонізм стверджує насолоду як вище благо життя і критерій поведінки людини.

Аскетизм ідеалом життя проголошує добровільне зречення від насолод і бажань, культ страждань і поневірянь, відмова від благ життя і привілеїв. Ця концепція виявилася в християнстві, особливо в чернецтві, у філософських школах кініків. Утилітаризм найбільшою цінністю й основою моральності вважає користь. За словами І. Бентама, сенс етичних норм і принципів полягає в тому, щоб сприяти найбільшому щастю для найбільшого числа людей [64, 72].

У ХХ ст. вчення про цінності пов'язане з іменами таких видатних мислителів і гуманістів, як Ф. Швейцер, М. Ганді, Б. Рассел та інших, бурхливі соціальні потрясіння, появи можливості самознищення людства, виникнення глобальних проблем вкрай загострили всі традиційні проблеми. На перший план вийшли загальнолюдські проблеми, пов'язані з визнанням абсолютної цінності самого життя людини і необхідності зберегти середовище її

проживання.

Отже, естетичні цінності можуть виступати у вигляді природних об'єктів, самої людини, а також духовні та матеріальні об'єкти, створені людиною у вигляді творів мистецтва. У теорії естетики досліджують такі категоріальні пари як прекрасне і потворне, піднесене і низинне, трагічне і комічне тощо.

Таким чином, сутність естетичних цінностей та ідеалів людини полягає в тому, що естетичні цінності являють собою синтез трьох основних значень: речово-предметного, психологічного, соціального. Сутність їх полягає в значущості, а не в фактичності, оскільки естетичні цінності носять суб'єктивно-об'єктивний характер. Естетична цінність є інтенсивною цінністю. Естетичні цінності виражають узгодженість світу.

1.2. Педагогічні умови формування системи естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів

Одним з основних завдань вищої освіти на сучасному етапі є вдосконалення навчально-освітнього середовища завдяки підвищенню якості його життєзабезпечення й розвитку матеріально-технічної бази, підвищення рівня комфортності навчальних приміщень, систематичне підвищення професійної кваліфікації, педагогічної майстерності та морально-етичних якостей викладачів.

Незважаючи на важливу роль, яку відіграє освітнє середовище в системі навчально-виховної діяльності, як теоретична категорія це поняття ще не отримало належного узагальнення і єдиного тлумачення. В деяких роботах згадується навчальне середовище, але лише як один із проявів соціального середовища, поняття «освітнє середовище» спеціально не виділяється. Акцентується увага на таких його складових, як емоційне забарвлення навчальної діяльності, особистість викладача, а також зовнішня сторона організації навчального процесу [56, 94].

Надзвичайно актуальною на сьогоднішній день є проблема естетизації середовища. Невипадково теоретичною її розробкою плідно займаються вчені Росії, Білорусії та України. Якщо виходити з тези, що сприймання та творення краси є результатом духовно-практичної діяльності людини, внаслідок якої вона стає «окультуреною», витонченою у виборі об'єктів і суб'єктів спілкування, то стає зрозумілим, що саме людина і є духовною реальністю, яка володіє суб'єктивним світом – світом свідомості і самосвідомості [69, 5].

Естетичне середовище у складі освітнього середовища в цьому розумінні є різноманітним, різнорівневим світом, який оточує людину, формує її уявлення про цей світ, її ставлення до людей, природи, всієї навколишньої дійсності. У вужчому значенні можна говорити про освітнє середовище навчального закладу, до якого входить навчально-виховний процес, та про взаємодію суб'єктів цього процесу в певному педагогічному просторі.

Ідею організації процесу виховання духовної особистості засобами естетичного середовища ми можемо знайти ще у давній час. Сама ідея такого трактування йде ще від Я. Каменського, який, розробивши класно-урочну систему, визначив просторово-часові координати процесу навчання, або освітній простір у вузькому значенні слова. Усі наступні дидактичні системи (теорія елементарного утворення основоположника розвивального навчання І. Песталоцці, чотириступенева структура навчання І. Гербарта, центроване на дитині навчання за Дж. Дьюї, теорія оптимізації навчання Ю. Бабанського чи гуманна педагогіка М. Монтесорі і Ш. Амонашвілі) задавали характеристики освітнього простору, не вдаючись до використання цього поняття [37, 141].

Сьогодні його використовують скоріше як метафору, і в тому самому контексті, в якому говорять про єдине правове поле або про єдиний економічний простір. Явно й серйозно проектування освітнього простору як простору розвитку запропонували Д. Ельконін та І. Фрумін. Дослідник А. Богуш в освітньому просторі визначає художньо-естетичне середовище як художньо-естетичний стиль навчального закладу, педагогічний стиль викладацького колективу і колективу вихованців, педагогічна культура

освітнього закладу як змістовний аспект художньо-естетичного розвитку й морально-духовного виховання людини [13, 6].

Проблемою естетичного виховання займаються багато вчених – І. Бех, Л. Масол, Г. Шевченко, Н. Миропольська, Л. Аристова та інші, вони розглядають естетичне виховання як в широкому значенні, так й у вузькому. В іншому значенні дослідники визначають його як забезпечення спеціально організованих умов для духовного збагачення особистості засобами мистецтва, формування естетичної культури, світоглядних уявлень, ціннісних художніх орієнтацій у соціокультурному просторі [59, 98].

Освітній простір не є статичним, раз і назавжди сформованим. Його еволюція є неодмінною умовою розвитку безпосередніх учасників процесу навчання. Нині, коли відбувається руйнування духовної культури, розпад традиційних загальнолюдських цінностей, головний сенс удосконалення й оновлення освітнього простору в сучасних умовах вбачається в його послідовній і всеосяжній гуманітаризації.

Підхід до оцінки сутності естетичних виховання був різним у кожний конкретний період людського розвитку. Наприклад, К. Шиллер першим увів сам термін «естетичне виховання» та вважав його достатньою умовою для докорінних соціальних перетворень, коли завдяки естетичному впливу на психіку людини можуть бути розв'язані усі соціальні проблеми. Історична практика показала утопічність подібних уявлень, однак це не скасовує цінність естетичного виховання особистості як необхідного компонента її розвитку й усього історичного розвитку в цілому. У найбільш широкому сенсі естетичне виховання розуміють як якісну зміну рівня естетичної культури об'єкта виховання, яким може бути як окрема особистість, так і соціальна група або суспільство [71].

Естетичне виховання в усій сукупності своїх методів, форм, засобів триває протягом усього життя людини, усуваючи суперечності у його неспіввідносності між рівнем естетичних цінностей людства та володінням цією культурою (естетичним досвідом) окремою особистістю у кожний

конкретний період її життєдіяльності.

Естетична культура має великий вплив на особистість. Вона стає одним із суттєвих стимулів людської поведінки і знаходить своє вираження в особливих естетичних цінностях особистості. В реальній життєдіяльності естетична потреба виступає у певній системі естетичних переваг, бажаних форм поведінки і спілкування, улюблених кольорів та їх поєднань, улюблених музикантів та їх виконавців. Розмаїття естетичних переваг й критеріїв оцінки у своїй єдності й віддзеркалює естетичний смак людини [71].

Сучасною наукою доведено, що культура кожної людини формується в процесі засвоєння нею культури суспільства та оволодіння, насамперед, культурними цінностями певної епохи, даного народу, класу, групи тощо.

Сучасна філософія у структурі естетичної культури розрізняє естетичну діяльність та естетичну свідомість, які, звичайно, між собою тісно взаємопов'язані. Естетична свідомість є формою духовної, внутрішньої активності суб'єкта, що виростає із зовнішніх, матеріально-практичних форм його діяльності й поступово набуває естетичного характеру. Естетична практична діяльність є зовнішньою, матеріальною формою естетичної активності суб'єкта, що стимулюється і контролюється його естетичною свідомістю.

Студентські роки є найсприятливішими для формування індивідуальної естетичної культури майбутнього фахівця, і наука в цій галузі протягом багатьох років прагнула визначити зміст, мету, завдання, методи роботи для формування творчого рівня естетичної культури студентської молоді. Філософська і психолого-педагогічна наука розкрила тісний взаємозв'язок між наявним рівнем індивідуальної естетичної культури (і суспільства в цілому) й творчим підходом до будь-якого виду діяльності (гри, навчання, праці тощо) [45, 4].

Особливої уваги заслуговує естетичне сприйняття. В ньому сконцентровані всі підходи до розв'язання таємниць краси світу, оцінки з позицій загальнолюдських естетичних ідеалів, характер ціннісних орієнтацій,

життєвих смислів і естетичних смаків. Найбільш ефективним є організація процесу естетичного сприйняття студентами «образу світу» і «образу людини» через мистецтво у процесі створення естетичного середовища в умовах вищого навчального закладу [69, 6].

Важливим результатом цілісної роботи з виховання духовної особистості студентів засобами створення естетичного середовища є сформованість образних уявлень про морально-естетичний характер взаємодії світу людей та цілісної картини світу.

Таким чином, головним результатом включення мистецтва у складну систему виховання духовної особистості студентської молоді стає гармонізація та гуманізація духовної особистості.

Значну увагу створенню естетичного середовища приділяли ще в перших університетах XII-XIII ст. У зв'язку з необхідністю поширення знань і з економічним розвитком Європи в XII-XIII ст. почала складатися особлива форма вищих навчальних закладів – університети (від лат. «universitas» – сукупність). Завдяки своєму статусові університети відігравали значну роль у розвитку культури та руйнуванні феодальної обмеженості. З часом відокремлюються такі форми естетичного виховання студентів університетів: спеціалізовані лекційні курси, в першу чергу – курси естетики, курси історії музики, образотворче мистецтво. В університетах також створюються кафедри естетики, лабораторії естетичного виховання, студентські філармонії, відділи художньої літератури в бібліотеках ЗВО [37, 142].

Вагоме місце у формуванні естетичної культури майбутнього фахівця має належати естетиці, мистецтву, літературі, педагогіці, психології, циклу фахових дисциплін, естетичному середовищу тощо. Культурологічну освіту дослідник В. Біблер трактує як двозначне поняття: по-перше, як освіту в контексті ідеї культури, по-друге, автор вважає, що «культурологічна спрямованість важлива не тільки для шкільної освіти, оскільки взагалі всі науки повертаються до вивчення культури... такий підхід видається суттєвим і вкрай значущим, тому що без нього сучасною культурною людиною... стати неможливо» [20, 25].

У пояснювальних записках до навчальних програм із культурологічних курсів вказується, що матеріали програм покликані розширювати науковий світогляд студентів, виховувати в них високі моральні якості, почуття прекрасного, розуміння загальнолюдських цінностей, активізувати потяг до самовиховання та самовдосконалення. Однак для досягнення поставлених у програмах цілей необхідно подолати низку перешкод об'єктивного та суб'єктивного характеру. По-перше, значна частина навчального матеріалу курсу дублює аналогічні курси для загальноосвітньої школи. По-друге, фактичний матеріал, що пропонується у цих програмах, не можна вивчити в рамках відведеного у вищих навчальних закладах навчального часу. По-третє, ці навчальні програми в більшості випадків є уніфікованими і практично не пов'язаними з професійними інтересами студентів. Ці та інші причини ведуть до низької мотивації вивчення основ культурології у вищих навчальних закладах. Доцільно в змісті основ культурології у вищих навчальних закладах урахувувати специфіку фахової підготовки. Насамперед, необхідно дати студентам базові поняття про сутність культури, основні духовні та матеріальні цінності людства, втілені у творах культури, а також висвітлити соціокультурну роль галузі майбутньої професії. Важливо також акцентувати увагу на ролі культури та мистецтва у вихованні творчої особистості, здатної нестандартно мислити і вирішувати найскладніші завдання професійної діяльності.

Складність естетичного виховання у вищій освіті полягає насамперед у тому, що естетичне виховання, маючи власну специфіку, є аспектом усіх інших видів виховання та у реальному виховному процесі є таким, що важко відокремлюється від них. З іншого боку, зміст естетичного виховання містить художнє виховання, естетичну освіту, художнє навчання тощо, тобто створює складну внутрішню структуру. Рівень естетичного виховання, його впливовість, вибір тих чи інших засобів, форм, методів визначається естетичним розвитком особистості, народу, суспільства. Нарешті, кожна нова історична епоха вносить свої відтінки у розуміння сутності, цілей та значущості естетичного виховання.

Мету естетичного виховання у ЗВО неможливо відокремити від цілей інших процесів формування особистості, бо естетичне виховання – обов’язковий елемент функціонування усєї сукупності духовного багатства індивіда. Ядром та внутрішнім рушієм естетичного виховання є суспільний ідеал. Одним із завдань суспільного розвитку демократичної держави завжди було створення передумов та обставин, які об’єктивно вимагають від особистості розвивати себе естетично. Отже, естетичне виховання вбирає у себе систему засобів естетичного розвитку особистості, яка визначається усім багатством середовища та життєдіяльності суспільства.

Невичерпні багатства естетичного розвитку мають мистецтво, художня та естетична творчість, до яких більшість людей, що професійно не займаються художньою діяльністю, залучаються саме у вільний час. Щодо засобів естетичного виховання, необхідно назвати також естетичну освіту, естетичне і художнє навчання. У результаті комплексного, вмілого втілення усіх засобів та методів естетичного виховання підвищується естетична культура особистості. Естетична культура сприяє розвитку в особистості образного мислення, цілісності сприйняття конкретних образів, розвитку фантазії, здорового уявлення та інтуїції [40, 69].

Таким чином, естетичне виховання як складова частина виховного процесу спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини.

Методологічною засадою естетичного виховання є естетика – наука про загальні закономірності художнього освоєння дійсності людиною, про сутність і форми відображення дійсності й перетворення життя за законами краси, про роль мистецтва в розвитку суспільства. У процесі естетичного виховання формуються естетична свідомість і естетична поведінка особистості.

Метою естетичного виховання в системі ЗВО є формування у майбутніх спеціалістів спеціальності соціальна педагогіка – естетичної культури, здатності особистості до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного у мистецтві і дійсності, прагнення й уміння будувати своє життя та діяльність

за законами краси.

Компонентами естетичної культури є [40, 71]:

- естетичні почуття – емоційні стани, зумовлені ставленням людини до явищ дійсності і мистецтва;
- естетичні потреби – потреби в естетичних переживаннях, спілкуванні з художньо-естетичними цінностями;
- естетичні смаки – здатність оцінювати твори мистецтва, естетичні явища з позицій естетичних знань та ідеалів;
- естетичні ідеали – соціально та індивідуально психологічно зумовлені уявлення про красу в природі, суспільстві, людині, мистецтві;
- художні уміння – здібності в галузі мистецтва.

У процесі естетичного виховання важливо навчити студентів розуміти й сприймати красу. Спостерігаючи прекрасне, людина не може бути байдужою, вона переживає, відчуваючи любов або ненависть до спостережуваного. Тому важливо, щоб людина вміла розрізнити справді красиве і потворне. Під час естетичного сприймання виникають певні емоції, тому виховання має створювати сприятливі для формування емоційної сфери студентів умови, тобто створювати естетичне середовище у складі освітнього простору, адже багатство емоційної сфери людини свідчить про її духовне багатство. Не менш важливе формування здатності повноцінного сприймання творів мистецтва, для цього студентам необхідна елементарна теоретична підготовка. Це має особливе значення при використанні в естетичному вихованні музики, образотворчого мистецтва, скульптури.

Сформовані естетичні смаки, естетичний ідеал, розвинена здатність оцінювати прекрасне дають людині змогу зрозуміти суть прекрасного. Сприймаючи прекрасне, аналізуючи його, порівнюючи з відомим і баченим раніше, вона відповідно оцінює його. Рівень такого естетичного мислення залежить від розумового виховання, вміння здійснювати розумові операції. Одночасно з розвитком естетичного сприймання, прищепленням естетичних смаків у процесі естетичного виховання у студентів формують естетичне

ставлення до навколишньої дійсності, адже людина повинна не лише милуватися красою природи, пам'ятками культури, а й берегти і захищати їх [24, 97].

Таким чином, в естетичному вихованні естетичних цінностей студентів ЗВО, можуть використовуватися різні джерела, які створюють естетичне середовище ЗВО [24, 97]: твори образотворчого мистецтва; музика, яка, відображаючи дійсність за допомогою мелодій, інтонацій, тембру, впливає на емоційно-почуттєву сферу людини, на її поведінку; художня література, де головним виразником естетики є слово; театр, кіно, телебачення, естрада; природа, її краса в розмаїтті та гармонії барв, звуків та форм; факти та події суспільного життя; оформлення побуту (залучення студентів до створення естетичної обстановки в навчальному закладі та гуртожитку).

Природа є особливим чинником естетичного виховання. Як зауважував педагог В. Сухомлинський, у процесі виховання людина повинна зрозуміти, що природа не може бути тільки об'єктом людського впливу, вона є рівноправним суб'єктом плідної взаємодії. Він був проти того, щоб ставлення до природи мотивувалося страхом заборони, і намагався вивести вихованців на рівень естетичного освоєння навколишнього світу. Його педагогічна стратегія сприяла естетичному мотивуванню почуття екологічної цінності природи в структурі свідомості особистості [13; 66].

Особливу увагу слід приділяти використанню духовно-культурного потенціалу навчальних дисциплін в системі виховання духовної особистості студентів. Навчальна робота є одним з головних шляхів естетичного виховання у ЗВО. Для забезпечення ефективності естетичного виховання необхідні такі умови [14, 64]:

- створення в навчальному закладі естетично привабливої обстановки;
- звернення у виховній роботі до народних традицій та обрядів;
- створення високої естетичної культури у виховних заходах;
- широке залучення студентів до гуртків художньої самодіяльності, участі у конкурсах та олімпіадах естетичного спрямування;

- висока естетична культура педагогів і вихованців в їх зовнішньому вигляді та поведінці;
- створення атмосфери багатого і багатогранного духовного життя в студентському колективі;
- розвиток у майбутніх соціальних педагогів естетичних інтересів, потреб, смаків, ідеалів.

Зміст педагогічних умов, необхідних для ефективного формування системи естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка має важливе значення для вирішення зазначеної проблеми. В ньому акумулюється суть того, що треба зробити у ЗВО для послідовного і цілеспрямованого формування системи естетичних цінностей у майбутніх соціальних педагогів. Саме тому нами було визначено декілька педагогічних умов (рис. 1.1).

Зазначені вище положення свідчать про те, що викладачі ЗВО відіграють важливу роль у формуванні естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка. Для цього їм потрібно бути підготовленими, а значить, розуміють суть і мету, задачі і напрями формування естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка, спираючись у своїй педагогічній діяльності на необхідний досвід естетико-виховного впливу.

Розкриття змісту естетичних цінностей, необхідних студентам є тією педагогічною умовою, від якої залежатиме успішне вирішення вказаної проблеми. Йдеться, по суті, про інформаційно-педагогічне забезпечення процесу формування системи естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

Здійснений нами аналіз педагогічних умов дозволив виділити три основні групи знань, що розкривають зміст естетичних цінностей майбутнього соціального педагога. Важливо підкреслити, що в основу цих знань покладено розуміння необхідності послідовного розкриття змісту естетичних цінностей у сфері розвитку людини, навколишнього середовища, а також різних видів діяльності.

Рис. 1.1. Педагогічні умови формування системи естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка

Умова поетапного залучення студентів до освоєння естетичних цінностей виділена нами у зв'язку з тим, що досвід освоєння прекрасного не може бути функціонально реалізованим без систематичної роботи особистості.

Педагогічна умова використання можливостей основних видів діяльності студентів у формування системи естетичних цінностей виділена нами у зв'язку з тим, що кожний вид діяльності має потенційні можливості естетико-виховного впливу на майбутніх соціальних педагогів і тому заслуговує того, щоб бути використаним з цією метою.

Усі зазначені складові поняття «естетична культура» визначають зміст і завдання естетичного виховання студентів. Виховання духовної особистості майбутніх спеціалістів передбачає використання духовно-культурного потенціалу всіх навчальних дисциплін, які вивчаються у ЗВО. Кожен семінар чи лекція має естетичний потенціал. Цьому слугують і творчий підхід до розв'язання пізнавального завдання, виразність слова викладача та студентів, відбір та оформлення наочного і роздаткового матеріалу тощо. Провідне місце в естетичному вихованні студентів належить дисциплінам соціально-гуманітарного циклу, зокрема естетиці – науці про загальні закономірності художнього осмислення дійсності людиною, про сутність і форми відображення дійсності і перетворення життя за законами краси, про роль мистецтва в розвитку суспільства. У процесі виховання духовної особистості студентів формуються естетична свідомість і естетична поведінка. Естетична свідомість обумовлює естетичну поведінку. Ознаками такої поведінки є красиві вчинки, дії, акуратність в одязі, красива постава, манери, уміння триматися природно, культурно й естетично виявляти свої емоції [68, 182].

Естетичний вплив на студентів має бути планомірно спрямованим і здійснюватися щоденно. Оскільки для студентів навчання є їхньою безпосередньою трудовою діяльністю, необхідно розкривати красу праці, виховувати естетичне ставлення до неї. Вищий навчальний заклад не може нехтувати потребою створення сприятливих естетичних умов для навчання: відповідного естетичного оформлення аудиторій, лабораторій, бібліотек,

читальних залів тощо, формування естетичних смаків залежить і від умов в гуртожитках. Тому при створенні естетичного середовища університету слід подбати про елементи естетизації побуту в них.

Неабиякі можливості виховання духовної особистості студентів закладені в різних формах позааудиторної виховної роботи: бесідах на естетичні теми, лекціях, концертах, дискусійних клубах, театралізованих виступах, художніх конференціях, бесідах за круглим столом, які ми можемо віднести до складу естетичного середовища. Оскільки мистецтво є могутнім засобом впливу на розум і почуття людини, тому у вищих навчальних закладах важливо розвивати художню самодіяльність, організовувати походи до музеїв, театрів, кіно, зустрічі з художниками, письменниками, акторами тощо.

Формування справжніх естетико-духовних цінностей студентської молоді неможливе без глибокого усвідомлення ними національних основ культури, зокрема народної пісні, творчості українських композиторів-класиків. Надзвичайно важливим є цілісний підхід до засвоєння ними національної культури: вивчення історії оволодіння естетичним багатством мови, увага до краси рідного краю. Виховання духовної особистості студента здійснюється і шляхом міжособистісного впливу між студентами, студентами і викладачами у навчальному процесі і в поза навчальній діяльності. Естетичне спілкування, яке включає елементарні етичні навички поведінки, естетику взаємовідносин, діє у праці, побуті, відпочинку та за умілої організації має потужну виховну силу. Формування естетичних відносин у навчальному закладі відбувається за участю викладачів і кураторів [68, 184].

Ефективність естетичного виховання студентів значною мірою залежить від вмілого використання педагогами різноманітних засобів створення естетичних ситуацій, які передбачають ознайомлення з творами мистецтва та їх обговорення, використання естетичного потенціалу усіх навчальних дисциплін, впровадження естетичних елементів у структуру знань. Безперечний вплив на студентів справляє духовна атмосфера, морально-психологічний клімат у навчальних закладах. Естетичне виховання повинне починатися з духовності,

що має пронизувати всю систему міжособистісних стосунків у вищому навчальному закладі. Якщо ж у середовищі викладачів і адміністрації панують байдужість, формалізм, то жодні методи чи форми естетичного виховання не спрацюватимуть. Рівень культури кожного студента значною мірою залежить від виховання у сім'ї. Дуже часто молоді люди не лише не отримують у сім'ї стимулів власного культурного розвитку, а й набувають досвіду протидії різним впливам культури, тому завданням вищих навчальних закладів є посилення уваги до сім'ї, охоплення її системою естетичного виховання, що дає змогу стабілізувати педагогічний вплив на студентів, розширити базу виховної роботи, підвищити її ефективність [68, 185].

Готуючи студентів як майбутню інтелігенцію до культурно-виховної функції в суспільстві, слід створити сприятливі умови формування їх високої культури. В університеті повинні працювати спеціальні кабінети-лабораторії естетичного виховання, діяльність яких спрямована на поглиблення знань студентів у сфері естетики та мистецтва, на формування навичок естетичної діяльності, на методичне та наукове забезпечення навчально-виховного процесу, а також на дослідження рівня естетичної культури студентів. Доцільно розвивати такі форми творчості, які б об'єднували викладачів та студентів і позитивно впливали б на культурний рівень їхніх взаємин та ефективність навчання, а також налагодити контакти зі спеціалістами-дизайнерами, архітекторами, які б допомагали оформляти приміщення, гуртожитки. Важливу роль в естетичному вихованні відіграє зміцнення зв'язків вищих навчальних закладів з культурною громадськістю, залучення її до участі в житті студентства [68, 186].

Таким чином, можемо зробити висновок, що естетичне виховання триває протягом усього життя людини, усуваючи суперечності у співвідносності рівня естетичної культури людства та володіння естетичним досвідом окремої особистості у кожний конкретний період її життєдіяльності.

Форми естетичного виховання укладаються залежно від розвитку знань та суспільних відносин. Процес естетичного виховання та самовиховання повинен

тривати постійно, тому естетичне виховання є важливим напрямом виховання студентів вищого навчального закладу, чинником гармонійного розвитку особистості.

В естетичному вихованні духовної особистості студентів ЗВО можуть бути використовувані різні джерела, що створюють естетичне середовище вищого навчального закладу: твори образотворчого мистецтва; музика; художня література, де головним виразником естетики є слово; театр, кіно, телебачення, естрада; природа; факти, події суспільного життя; оформлення побуту. Можна сформулювати загальні принципи створення естетичного середовища в університетах:

- естетичне виховання повинне бути єдиним безперервним процесом в рамках навчального і позанавчального часу, охоплювати у різних формах всіх студентів даного навчального закладу;

- в основі естетичного виховання повинні полягати організовані форми (краще групові), різні за методами та засобами виховання;

- наявність участі педагогічного колективу, закладів культури та мистецтва у виховній роботі навчального закладу;

- необхідність урахувувати бажання до задоволення потреб студентів в активній творчій діяльності, а саме участі в художній самодіяльності, оволодінні грою на музичних інструментах, створенні клубів за інтересами та студентської школи мистецтва.

1.3. Критерії та рівні формування естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів

При вирішенні цього питання ми виходили з розуміння системи естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка як важливого духовно-практичного утворення особистості, яке покликане сприяти сприйманню, осмисленню та творчому освоєнню прекрасного у матеріальній та

духовній сфері.

Для цього майбутнім соціальним педагогам важливо мати необхідні уявлення про прекрасне, володіти найважливішими способами естетичного освоєння естетичних цінностей у повсякденному житті та професійній діяльності.

Для виявлення стану сформованості системи естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка нами були розроблені відповідні критерії і показники (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Критерії та показники сформованості системи естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальної педагогіки у ЗВО

№	Назва критеріїв	Показники		
		Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
1	Освоєння студентами естетичних цінностей	Спілкування з естетичними цінностями	Пізнання естетичних цінностей	Творення естетичних цінностей
2	Структурування студентами естетичних цінностей	Мозаїчне структурування естетичних цінностей	Логічне структурування естетичних цінностей	Системне структурування естетичних цінностей
3	Використання студентами естетичних цінностей	Емоційно-чуттєве використання естетичних цінностей	Інтелектуальне використання естетичних цінностей	Діяльнісне використання естетичних цінностей

Освоєння студентами спеціальності соціальна педагогіка естетичних цінностей є критерієм, який засвідчує про характер і ступінь їх взаємодії зі світом прекрасного. Як засвідчують наші спостереження, студенти по-різному освоюють естетичні цінності; спілкуються з ними, поглиблено вивчають, або

беруть активну участь у творенні прекрасного у повсякденному житті, навчанні, праці.

Одним із визначальних компонентів будь-якої системи є ідея, навколо якої об'єднуються інші складові елементи, доповнюють і розвивають її. Ідеєю системи естетичних цінностей майбутнього соціального педагога є ідея краси, прекрасного. Навколо неї відбуваються змістові та процесуальні зміни, доповнення. Студенти відчують прекрасне в природі, мистецтві, враховуючи при цьому об'єктивні його прояви, а також ті внутрішні особистістю визначені орієнтири, які отримали свій розвиток і закріплення у попередній період. При цьому важливо зазначити, що естетична ідея не є пасивним компонентом системи. Вона визначається тим, що в силу своєї ціннісної спрямованості і цілісності здатна впливати на систему естетичних цінностей майбутнього соціального педагога, визначити пріоритетність одних цінностей у порівнянні з іншими.

У студентський період, коли особистість професійно визначилась, відбувається подальший розвиток системи естетичних цінностей. При цьому важливо зазначити, що система естетичних цінностей не втрачає своєї функціональної впливовості і становить важливу основу для професійного зростання. Естетична ідея значно активніше пов'язується з професійним змістом, характеризується наближенням до тих параметрів діяльності людини, що характеризують її досконалість, професійність та майстерність.

Для студентів педагогічного навчального закладу ідея самореалізації за законами краси не є абстрактним поняттям і пов'язується з їх майбутньою педагогічною діяльністю. Майбутні соціальні педагоги, визначаючи перспективи своєї праці з різними категоріями населення, звертають увагу не лише на потрібне, важливе, але й красиве у педагогічній праці. Їх естетичне сприймання, осмислення соціальної діяльності відбувається у відповідності з тим, якою є спрямованість системи естетичних цінностей. Здійснені нами науково-педагогічні спостереження дозволили виділити ряд показників, що характеризують спрямованість системи естетичних цінностей у студентів

спеціальності соціальна педагогіка.

Спілкування студентів з естетичними цінностями є показником того, як вони освоюють прекрасне в дійсності, мистецтві, професійній діяльності. Освоєння естетичних цінностей відбувається у процесі комунікативної взаємодії вчителя й учнів. Головна увага при цьому звернена на зовнішні прояви педагогічної співпраці, дотримання естетичних вимог у процесі спілкування, обговорення окремих питань життя колективу, вирішення виховних проблем, що пов'язані з культурою поведінки окремих учнів.

Важливо зазначити, що комунікативна спрямованість системи естетичних цінностей є об'єктивно зумовленим процесом, що характерний для педагогічної праці. Ідея прекрасного, акумульована у свідомості майбутнього соціального педагога, прокладає свій шлях, передусім, на матеріалі комунікативних дій, коли він намагається наблизитися до ціннісних параметрів духовного життя людей, відчуті їх за допомогою власних почуттів та переживань. Цей аспект розвитку естетичної ідеї є важливим і характеризує її як першооснову функціонування в умовах педагогічної дії.

Пізнання студентами естетичних цінностей є показником освоєння ними прекрасного в дійсності, у процесі педагогічної діяльності. Виділення цього показника зумовлено тим, що соціальний педагог реалізує себе не лише шляхом встановлення емоційно-ціннісних взаємин з людьми, але й за умови поглиблення у світ наукових, естетичних та соціальних явищ. Досягнути цього соціальний педагог виявляється спроможним лише тоді, коли у його роботі виявляє себе естетична ідея, а інформаційне забезпечення роботи відбувається за участю певних знань, у тому числі і естетичних.

Творення студентами спеціальності соціальна педагогіка естетичних цінностей розглядається нами як показник того, що вони освоюють прекрасне в дійсності і соціально-педагогічній праці. Відомо, що соціально-педагогічна праця за своєю суттю є процесом формування особистості, у якому синкретично об'єднуються комунікативні, пізнавальні, оцінно-орієнтаційні та творчі прояви.

Студент, який активно освоює естетичні цінності, прагне охопити своєю увагою найважливіші сторони своєї роботи, з'ясувати можливості впливу на моральну, правову, національну свідомість людей за допомогою засобів естетичного впливу. На цю особливість педагогічного процесу вказував К. Ушинський у своїй праці «Людина як предмет виховання», підкреслюючи, що «ми не надаємо педагогіці епітета вищого мистецтва, тому що слово – мистецтво – уже відрізняє її від ремесла. Усяка практична діяльність, що прагне задовольнити вищі моральні і взагалі духовні потреби людини, тобто ті потреби, які належать виключно людині і становлять виключно риси її природи, це вже мистецтво. У цьому розумінні педагогіка буде, звичайно, першим, вищим з мистецтв, бо вона прагне задовольнити найбільшу з потреб людини й людства – їхнє прагнення до вдосконалення у самій людській природі; не до вираження довершеності на полотні або в мармурі, а до вдосконалення самої природи людини – її душі й тіла; а вічно передуючий ідеал цього мистецтва є довершена людина» [21, 27].

Структурування студентами естетичних цінностей є критерієм, який засвідчує про характер і ступінь взаємозв'язку між знаннями, уявленнями, поняттями про прекрасне, якими вони оволодіють під час професійної підготовки. Досвід педагогічних спостережень дозволяє зазначити, що об'єднання естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка відбувається по-різному. Воно може мати мозаїчний, логічний або системний характер, що буде свідчити про рівень структурування естетичних цінностей.

Відомо, що естетичний досвід особистості охоплює у собі значний обсяг знань, вмінь і навичок, спирається на засвоєні у попередні роки поняття, уявлення, погляди та орієнтації. Йдеться про складну систему ціннісних утворень особистості, її спроможність виступати в якості активного чи пасивного учасника педагогічної дії.

У науковій практиці все частіше підкреслюється значущість того, що набутий раніше естетичний досвід має виступати в ролі інформаційного фонду,

на який може спиратися соціальний педагог у своїй роботі і цілеспрямовано використовувати його освітньо-виховний потенціал.

Водночас спостерігається на практиці зворотній процес, суть якого полягає у накопиченні естетичних вражень та знань. Але вони залишаються лише інформаційним фоном, не задіяним у різних формах та напрямках педагогічного процесу. Це викликає занепокоєння у вчених-педагогів і особливо хвилює стан реалізації системи естетичних цінностей у майбутніх соціальних педагогів. Звідси цілком логічною ми вважаємо вимогу сучасної практики щодо підготовки соціальних педагогів на тій основі, коли б засвоювані естетичні цінності перетворювалися в активну основу вирішення соціально педагогічних завдань [21, 28].

У нашій роботі ми спробували виділити ряд показників використання системи естетичних цінностей майбутніми соціальними педагогами. Зокрема, ми вважаємо доцільним у процесі діагностики рівня естетичної вихованості студентів спеціальності соціальна педагогіка спиратися на такі показники, як мозаїчне, логічне та системне структурування естетичних цінностей.

Мозаїчне структурування студентами естетичних цінностей є показником сформованості системи естетичних цінностей. Звернення майбутніх соціальних педагогів до естетичних уявлень, понять та знань відбувається у залежності від його емоційного стану, чуттєвої активності, співпереживань окремих ситуацій. Естетичні цінності об'єднуються випадково і не мають між собою чітко окресленого зв'язку. Їх об'єднує лише та ситуація, що виникає в житті соціального педагога, і яка вимагає від нього певного реагування. Отже, мозаїчне структурування системи естетичних цінностей свідчить про наявність певного досвіду естетичного освоєння дійсності, але цей досвід виявляє себе переважно як інформаційно-естетичний фон майбутнього соціального педагога.

Якісно відрізняється від спонтанного використання системи естетичних цінностей інший показник, сутність якого полягає у логічному структуруванні естетичного досвіду майбутнього соціального педагога. В умовах вузівської практики можна спостерігати, коли студенти намагаються у своєму ставленні

до естетичних та художніх явищ виявляти певну послідовність, логічну схему мотивації, обґрунтованість оцінних суджень та висновків. Це є свідченням того, що система естетичних цінностей виявляє себе на логічній основі і має структурований варіант. Сприйняті явища естетичної культури отримують вже не спонтанний відзив, а осмислюються згідно закріпленої в естетичній свідомості ціннісно-ієрархічної логіки пояснень того, що є прекрасне, потворне, піднесене тощо.

Суттєвим є ще один показник сформованості системи естетичних цінностей. Суть його полягає у системному структуруванні студентами естетичних уявлень, понять, знань у галузі естетичної культури. Відомо, що будь-яка система є не лише механізмом практичного обслуговування певних функцій, потреб людини. Складні саморегулюючі системи завжди характеризуються своєю самоцінністю, тобто наявними можливостями у досягненні генералізованої, узагальненої мети. Система естетичних цінностей студента спеціальності соціальна педагогіка є тим здобутком духовно-практичної сфери, завдяки якому вдається вирішувати професійні завдання, узгоджуючи їх з особистісно визначеним естетичним ідеалом. Підкорення існуючих естетичних знань, умінь і навичок досягненню естетичної мети характеризує концептуальне використання системи естетичних цінностей соціального педагога.

Використання студентами естетичних цінностей є критерієм, який засвідчує про характер і ступінь залучення до цього процесу найважливіших способів освоєння прекрасного в навколишній дійсності, у сфері педагогічної діяльності. На матеріалі сучасної практики професійної підготовки майбутніх соціального педагога можна спостерігати, що студенти використовують естетичні цінності по-різному. В одних домінують емоційно-чуттєві способи використання естетичних цінностей, у інших – інтелектуальні, у третіх – використання естетичних цінностей набуває дієвого характеру, пов'язаного з впровадженням ідеї прекрасного у повсякденному житті і праці.

Як було зазначено вище, естетична ідея генералізує зусилля студентів і

спрямовує їх на досягнення певної мети. Проте, практичне забезпечення намірів щодо естетичного освоєння дійсності та привнесення у різні сфери життєвої діяльності необхідних елементів і ознак прекрасного стає можливим лише тоді, коли соціальний педагог належним чином спирається на способи духовно-практичної активності, що здатні забезпечити активне входження його у світ естетичних явищ.

Естетичне освоєння дійсності супроводжується тим, що соціальний педагог пізнає красу, і разом з тим, оволодіває необхідними способами сприймання, оцінки та творення. Питання про способи естетичної активності не викликає заперечень у науковців. Більше того, окремі з них надають цьому питанню особливу увагу, підкреслюючи, що спосіб естетичного освоєння дійсності здатний нести у собі ряд важливих функцій, а саме: змістову, оцінну, комунікативну, процесуальну тощо.

Здійснені нами наукові спостереження переконують у тому, що для реалізації естетичних орієнтацій та досягнення належного рівня взаємодії з людьми соціальний педагог звертається до можливостей свого емоційно-ціннісного реагування. Звідси цілком логічним можна вважати виділення емоційних способів у якості одного з показників використання системи естетичних цінностей.

Сутність емоційних способів використання естетичних цінностей полягає у тому, що соціальний педагог у процесі сприймання, співпереживання, безпосереднього відчуття духовного стану людей з якими він працює неодмінно привносить у цей ціннісний діалог своє відчуття прекрасного чи потворного, піднесеного чи низького, трагічного чи комічного. Соціальний педагог не може залишатися байдужим до проблем клієнта, він не може залишати поза своєю увагою естетичні цінності, які прагнуть сприймати і використовувати у своєму люди.

Враховуючи значущість почуттєвої активності соціального педагога, доцільно виділити її у якості одного з показників естетичної підготовленості студентів спеціальності соціальна педагогіка. Емоційне використання системи

естетичних цінностей є свідченням того, наскільки розвинутою є здатність студентів спиратися на власні емоційні сили, використовувати їх з метою реагування на поведінку людей, внесення тактовної корекції у їх взаємовідносини. Емоції і почуття є умовою сприймання того, що не можна осягнути в повній мірі лише розумом. Проте сприйняти цілісний образ людини з якою працює соціальний педагог та його поведінку стає можливим за умови його активного звернення до власного емоційно-чуттєвого досвіду сприймання прекрасного в дійсності і мистецтві.

Показником використання системи естетичних цінностей можна вважати інтелектуальну активність. Спираючись на естетичні знання, уявлення, погляди та переконання, соціальний педагог здійснює ряд інтелектуальних операцій, таких як аналіз, синтез, порівняння, висновки тощо. Зазначені прояви інтелектуальної активності соціального педагога відкривають широку можливість для оцінки та творчої інтерпретації навчального змісту, в основу якого покладена не лише наукова, практична, але й естетична думка.

Ураховуючи зазначену властивість педагогічної діяльності, вважаємо доцільним розгляд інтелектуального використання естетичних цінностей як показника того, наскільки у майбутнього соціального педагога є сформованою система естетичних цінностей. На основі інтелектуальних дій студенти спеціальності соціальна педагогіка засвідчують свою спроможність генералізувати естетичні знання, об'єднувати художню інформацію з різних джерел, транспонувати наявний естетичний досвід на оцінку інших художньо-естетичних явищ.

Серед показників сформованості системи естетичних цінностей важливого значення набуває їх діяльнісне використання, що пов'язане з практичним втіленням прекрасного у житті. Воно акумулює у собі емоційний та інтелектуальний вплив особистості, а також відкриває простір для втілення на практиці ідеї прекрасного. У сфері педагогічної праці діяльність охоплює навчальні дії, комунікативні зв'язки, творчі пошуки соціального педагога. Діяльнісне використання естетичних цінностей дозволяє не лише відчувати і

розуміти естетичне у навчальному матеріалі, але й здійснювати практичні кроки у напрямку естетизації основних форм педагогічної взаємодії з людьми.

Виділені у роботі способи використання системи естетичних цінностей є одним із важливих параметрів діагностики рівня її сформованості у студентів. Наявність емоційно-чуттєвого, інтелектуального та діяльнісного використання естетичних цінностей засвідчує про наявні духовно-практичні властивості особистості, її здатність спиратися на власні сили і набутий естетичний досвід.

На основі розроблених нами критеріїв:

- освоєння студентами естетичних цінностей;
- структурування студентами естетичних цінностей;
- використання студентами естетичних цінностей.

Були виділені наступні рівні сформованості системи естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка.

1. Низький рівень сформованості системи естетичних цінностей.

Для нього характерні наступні показниками:

- освоєння естетичних цінностей переважно у формі спілкування з проявами прекрасного;
- структурування естетичних цінностей носило мозаїчний характер;
- під час використання естетичних цінностей домінували емоційно-чуттєві способи.

2. Середній рівень сформованості системи естетичних цінностей.

Характерними ознаками цього рівня є:

- пізнавальна активність, спрямована на освоєння естетичних цінностей;
- структурування естетичних цінностей переважно на основі логічних дій та рішень;
- використання естетичних цінностей на інтелектуальній основі.

3. Високий рівень сформованості системи естетичних цінностей.

Характерними ознаками цього рівня сформованості естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка є:

- освоєння естетичних цінностей носило переважно творчий характер;
- системне структурування естетичні цінності;
- використання естетичних цінностей пов'язане з різними формами практичної взаємодії зі світом прекрасного.

Таким чином, зазначений вище матеріал дозволив дати відповідь на питання, що стосуються критеріїв, показників, а також основних рівнів сформованості системи естетичних цінностей у студентів педагогічного навчального закладу.

Сучасна соціокультурна ситуація характеризується якісними змінами, що відбуваються у сфері освіти. Специфіка цих змін зумовлена, з одного боку, зростанням суспільно виділених форм освітньої діяльності, а з іншого – тенденцією пов'язувати призначення людини в сучасному світі з освітою. З даними факторами співставні і різні підходи до феномену освіти – як соціальному інституту суспільства і як умові розкриття творчих можливостей особистості [1, 249].

Виступаючи однією з форм духовно-практичного освоєння світу, естетичне ставлення являє собою найбільш характерний прояв сутності людської особистості. Це означає, що такі фундаментальні поняття, як універсальність, рефлексія, будучи джерелами саморозвитку, повинні характеризувати і естетичне ставлення.

Як прояв універсальності особистості естетичне ставлення є почуття причетності до світу, єдиного з людиною. Діалектичному дослідженню цієї співпричетності фактично присвячена робота С. Рубінштейна «Людина і світ», у якій вживається і сам термін «причетність». «В естетичному, хоч і споглядальному, ставленні до світу, до буття, до іншої людини, пише С. Рубінштейн, – виявляється найбільша зацікавленість людської істоти в суті явища, в ньому самому, а не лише в його службовій функції. У цьому сенсі естетичне – це суб'єктивоване, а й відчужене від суб'єкта» [57, 308].

Як прояв рефлексії особистості естетичне ставлення виражається в тому, що особистість виступає мірою всіх речей і творить за «законами краси». У

продуктах праці особистість знаходить сутність речі, що дозволяє їй оцінювати всі явища світу як відповідні або не відповідають мірі в категоріях гармонії, краси або, навпаки, в категоріях потворного. Тому естетичне ставлення антиутилітарно: воно вилучає предмет з площини звичного практичного функціонування і відкриває його «непотребляемое нутро». Звідси і діалогічність естетичного ставлення, оскільки предмет його – не «негласна річ, а «виразне буття, що говорить» [9, 61].

Досвід естетичного ставлення має в основі переживання іншого Я, якому стає доступна нова картина світу. Йдеться про нову якість самосвідомості, завдяки якій відбувається зіткнення з реальністю творчого Я, з'являється можливість побачити світ його очима. Завдяки даному новоутворенню творча діяльність може стати шляхом самореалізації, «становлення собою», в чому і полягає, в першу чергу, мотивуюча сила естетичного ставлення до життя.

Таким чином, саме в естетичному відношенні найбільш яскраво проявляється творчий характер діяльності студента, яке служить джерелом його саморозвитку. Слід погодитися з О. Мелік-Пашаєвим, який підкреслює, що під впливом естетичного ставлення до буття психіка людини як пластична сукупність передумов може бути трансформована в здатності до творчості в цілому і до різновидів творчої діяльності зокрема [44, 16].

Іншими словами, розвиток естетичного ставлення як основи самореалізації творчого Я виступає в єдності і взаємообумовлені з розвитком творчих здібностей особистості. При такому підході естетичне ставлення і творчі здібності можуть, на нашу думку, розглядатися в якості складових цілісного процесу естетичного розвитку особистості.

З цієї точки зору ясно окреслюється і найважливіше завдання творчо орієнтованої педагогіки: в основі викладання має лежати естетичний розвиток особистості, який дає базу для творчості і народжує власну активну позицію при естетичному (духовно-практичному) освоєнні світу.

Естетичний розвиток особистості як один з можливих шляхів реалізації креативного ідеалу освіченості набуває свою специфіку в умовах педагогічної

освіти. Це викликано рядом причин, на найважливіших з яких необхідно зупинитися. Орієнтація сучасної педагогічної освіти на нову систему естетичних цінностей і цілей вимагає переосмислення освітніх процесів, що забезпечують їх реалізацію. Разом з тим у сучасній педагогічній освіті, а значить і у свідомості кожного педагога, триває протистояння двох тенденцій. З одного боку – це проголошення цінностей педагогічного гуманізму і творчості, з іншого – слідування авторитарним, репродуктивно-консервативним установкам та педагогічним стереотипам. Ці дві тенденції становлять суть особистісно-розвиваючі та авторитарні стратегії навчання [33, 102].

Кожна із зазначених стратегій спирається на різні уявлення про організацію педагогічного процесу. Як відомо, традиційне розуміння навчально-виховного процесу полягає в тому, що педагог виступає як суб'єкт педагогічної діяльності, а студент – об'єкт його впливу; педагог ставить перед студентом не ним придумані завдання (способи вирішення яких йому заздалегідь відомі), а студент намагається імітувати їх рішення [33, 103].

Слід зазначити, що домінування авторитарних відносин характерно для культурної комунікації, в рамках якої склалася класична модель європейської освіти і сформувалися основні педагогічні ідеї, котрі піддаються сьогодні критиці [33, 104]:

- трактування ідеалу освіченості через знання і пізнання;
- зведення змісту освіти до знань основ наук і навчальних предметів;
- уявлення про навчання і розвиток, які відбуваються в результаті засвоєння знань;
- спосіб побудови навчальних предметів як послідовність викладу певного змісту навчання;
- класноурочна і лекційна система викладання, що припускає з боку педагога демонстрацію зразків діяльності, прийомів вирішення, а з боку студентів – їх засвоєння.

З психолого-педагогічних позицій суть авторитарної стратегії навчання найбільш повно на наш погляд, відображає поняття «моносуб'єктністю». При

моносуб'єктивному підході викладання традиційно розглядається як формування вчення, управління навчальною діяльністю студентів. Що розуміється таким чином, викладання здійснюється педагогом або за допомогою організації навчального матеріалу, або шляхом формування навчальних дій студентів і відповідних їм орієнтовним основам, навчальних цілей і завдань. Процес навчання, відповідно, будується як система, де педагог впливає на студента за допомогою передачі інформації і, в свою чергу, отримує зворотну інформацію від студента про стійкість прийнятої інформації. Зміст навчального предмета повністю відчужується від студента, може існувати об'єктивно як річ, може бути виражене в законах і теоріях, що залежать тільки від об'єкта і незалежних від суб'єкта. Саме таке науково-теоретичне відношення, що реалізовується в педагогічному процесі, є специфічним для моносуб'єктивного підходу [51, 124].

Підкреслимо, що при домінуванні науково-теоретичного ставлення та культурна предметність, яка є підсумком діяльності та спілкування попередніх поколінь, а отже, і сам зміст навчальної дисципліни виявляються байдужими до процесу формування творчої особистості студента, оскільки розкриваються в інформаційно-просвітницькій формі, у формі готового результату. Іншими словами, знання є цінним, коли воно рецептурне, тобто може бути реалізовано як алгоритм для перетворення досліджуваного об'єкта в потрібному напрямку. Такі «технологічно» орієнтовані знання оформляються в термінах об'єкт – суб'єктних взаємодій, а педагог і способи його роботи знаходять відображення у вигляді алгоритмічно-методичних описів.

Моносуб'єктний підхід до навчання і виховання багато в чому визначив зміст психолого-педагогічних концепцій праці педагогів. Відповідно, зміст навчального процесу у ЗВО, розкладене на ряд окремих навчальних предметів, розглядається як мета навчання, а традиційні функції педагогічної діяльності найчастіше за все зводяться до трансляції та репродукції істин у формі готових знань, умінь і навичок [36, 189].

Необхідно відзначити, в останнє десятиліття соціокультурні зміни

настільки істотні, що традиційне утворення, яке сформувалося в рамках монологічного типу комунікацій, вже не може задовольняти умовам множинності світу, що розвивається. Завдання і логіка зміцнення гуманістичних позицій освіти не просто як системи, а й контексту саморозвитку особистості, здатної продуктивно реалізувати себе в сучасних умовах, ведуть до становлення особистісно-розвиваючої стратегії навчання. Дана стратегія орієнтована не на засвоєння знань взагалі, які, як відомо, дуже швидко застарівають, а на цінності, надовго визначають якість життєдіяльності і продуктивної роботи в мінливому соціумі. ЗВО не може передбачити можливі зміни особистісних структур знання, тому знання стають вторинним продуктом саморозвитку особистості, що формується протягом усього життя [36, 190].

В освітніх процесах на перший план виходить індивідуальне освоєння розмаїття способів, схем, моделей діяльності, які кожна людина після закінчення школи постійно змінює на нові (пробуючи їх як можливі культурні зразки діяльності). У контексті цієї закономірності змінюються змістовні координати педагогічної освіти. Педагогічний процес розглядається як форма спільного творчого пошуку педагогом і студентом рішення не низки окремих завдань, а екзистенціальних (нерозв'язних, вічних, загальнолюдських) проблем. Оскільки спільного рішення екзистенціальних проблем в принципі бути не може, їх рішення для кожної людини є унікальним. Результатом цього процесу виявляється створення все нових і нових смислів, тобто смислотворчість.

Таким чином, загальнолюдська культура стає набором цінностей колишніх поколінь і склепінням готових істин, а невичерпним джерелом прецедентів (людських доль), створених конкретними історичними особистостями. Їх переосмислення, рефлексія і є механізмом створення досвіду власного життя і її культурного сенсу, а зміст педагогічного процесу розглядається в якості матеріалу для виявлення студентами і педагогами власних творчих унікальностей, як суб'єктів розвитку культури.

Головним протиріччям педагогічного процесу є наступне: педагог може відбутися як творець творчої особистості тільки тоді, коли в кожен момент

свого професійного буття він долає ті стереотипи, які закріплені в професійному педагогічному досвіді. Йдеться про новий рівень його професійного розвитку, який пов'язаний в першу чергу з новим способом мислення спілкування і діяльності, з новим ставленням до себе і до студентів як вільних і творчих особистостей. Отже, система «педагог-студент» розглядається як постійно розвиваюча духовна спільність, де педагог не тільки створює оптимальні умови для розвитку позитивних цінностей кожного студента, а й сам відкритий до нового досвіду, нового знання, постійно розвивається і отримує задоволення від своєї праці. На рівні теоретичних концепцій це веде до заміни моносуб'єктного підходу на полісуб'єктний діалогічний, який забезпечує не просто передачу деякого змісту (оформленого у вигляді знань, вмінь, навичок, способу дій тощо) від педагога до студента, а і їх спільний особистісний ріст, спільний особистісний розвиток [36, 191].

Освіта можлива не тільки в режимі зовнішнього мовного діалогу з іншим суб'єктом, але і у внутрішньому діалозі з елементом культури, в діалозі з автором тексту.

Як предмет діалогу тут виступає предметна діяльність, а в якості змісту – культурно-історичний досвід людства, матеріалізований у текстах. Вступаючи в діалозі текстом, ми породжуємо нове розуміння, що, відповідно, розширює горизонт власної свідомості. Таким чином, взаємодія з текстом розглядається не тільки як пізнавальна, а й, насамперед, як комунікативна діяльність текстового спілкування, діалогу, як створення умов для актуалізації, по Л. Виготському, «спочатку вбудованих діалогічних структур свідомості». Тому текстова взаємодія потенційно діалогічна, проте набуде вона явні змістовні і процесуальні характеристики продуктивно-діалогічної взаємодії, залежить як від рівня діалогічності самого тексту, так і від індивідуально-особистісних особливостей учасників діалогу [22, 213].

У зв'язку з вищесказаним слід підкреслити особливу роль гуманітарних наук, для яких специфічна багатозначність, «відкритість» тексту і, отже, їх спрямованість до інтерпретованого переломлення, до суб'єктивного розуміння

того, кому цей текст адресований. Не випадково, в гуманітарних науках, останнім часом, активно розробляються підходи до ситуації внутрішнього прийняття діалогічної позиції, діалогічного взаємовідображення та взаєморозуміння.

Спілкування-діалог, як ситуація спільної творчості, дозволяє реалізувати оптимальні освітні можливості кожного учасника освітнього процесу Педагог, що транслює зразки готового досвіду, не тільки перекриває канали творчої активності студентів, одночасно він закриває і свою власну особистість від нового досвіду, що припиняє його саморозвиток, зростання професійної творчості і майстерності. Іншими словами, по обидві сторони діалогу повинні знаходитися і педагоги і студенти.

Отже, діалогічність свідомості педагога, що визначає цілі і характер його професійної діяльності, є необхідною умовою розгортання особистісно-розвиваючої стратегії освітнього процесу, а його вузловим моментом стає трансляція змісту досліджуваного предмета, а організоване ним спілкування з предметом як текстом культури.

При діалогічному підході зміст гуманітарного предмета не відчужується від індивіда і не може бути освоєно незалежно від нього. У плані педагогічної стратегії це дозволяє говорити про домінування духовно-практичного відношення, в якому, на відміну від науково-теоретичного, світ несе на собі відбиток людської суб'єктивності (в силу невідчужуваності духовно-практичної сфери від індивіда). Духовно-практичне відношення – це безпосередньо цілісне ставлення, в якому почуття і мислення не існують окремо, а світ сприймається як світ людини, як продовження свого Я [34, 25].

Вивчення наукової літератури показує, що професійне становлення може бути представлено двояким чином: за схемою процесу (як тимчасова послідовність ступенів, періодів, стадій) і за структурою діяльності (як сукупність її способів і засобів, де слідування один за одним має не тимчасову, а цільову детермінацію). Підкреслимо, що на відміну від прийнятого в психолого-педагогічній літературі розуміння діяльності як багаторівневої

системи, педагогічна діяльність традиційно аналізується з позицій функціонального підходу, а це суперечить розумінню цілісності особистості та процесу її розвитку [34; 61].

У сучасних дослідженнях на зміну фрагментарному і статичному розгляду педагогічної діяльності приходять таке розуміння, як «цілісної та психічної реальності, що розвивається» [46, 235].

У зв'язку з цим структура педагогічної діяльності педагога наповнюється новим змістом. У центрі уваги психологів і педагогів виявляється вже не стільки питання про зміст і структуру предметних і психолого-педагогічних знань і умінь у системі педагогічної освіти, скільки питання про їх перетворенні в педагогічній діяльності, про оціночно-рефлексивні, творчі позиції педагога, як необхідному моменті і свідочтві зрілості педагогічної діяльності, про особистісний характер механізму використання знань і умінь в діяльності педагога [35].

При такому підході педагогічна діяльність, в принципі, має бути людино- і культуровідповідною, так званою творчою, нестандартною, що інтегрує і реалізує в кожній конкретній освітній ситуації весь культурний (а не інформаційний) ресурс студента і педагога, їх креативний потенціал. Іншими словами, творчість – це не якась окрема сторона педагогічної діяльності, а процес, в якому педагог реалізує свої потенційні здібності і в якому він сам розвивається.

Даний підхід вимагає від педагога абсолютно іншої системи здібностей – в першу чергу не предметно-спеціальної, а творчої, розвиненої загальної культури, що дозволить йому працювати у творчій співпраці зі студентами. У цьому сенсі педагог перестає бути педагогом-предметником, а стає педагогом широкого профілю.

В контексті особистісно-розвиваючої стратегії навчання, це передбачає становлення у педагога потреби бути не стільки транслятором культури, скільки суб'єктом її розвитку в процесі педагогічної творчості.

Таким чином, мова йде про доповнення традиційних підходів до

педагогічної діяльності досвідом духовно-практичного відношення як основи самореалізації творчого Я. Це, в свою чергу, дозволяє говорити про необхідність включення естетичного розвитку в процес професійного становлення майбутнього соціального педагога.

Виходячи з вище сказаного можна зробити наступні висновки.

1. Визначено сутність системи естетичних цінностей. Естетична культура людини є складовою частиною його загальної культури, як сукупність естетичних цінностей, способів їх створення і споживання. Це культура чуттєвого освоєння світу відповідно до соціально-прекрасними цілями. Чуттєвий світ є основою естетичної культури особистості. Це повною мірою можна віднести до соціального працівника.

2. Розкриті особливості формування естетичних цінностей. Серед духовних цінностей, якими важливо оволодіти молодому поколінню, особливе місце належить естетичним цінностям. Відчуття прекрасного та піднесеного в житті і мистецтві позитивно впливає на духовне самоствердження студентів, надихає її на активне пізнання навколишньої дійсності, стимулює творчу діяльність, збагачує міжособистісні взаємини. Саме тому практика ЗВО покликана сприяти формуванню у юнаків та дівчат системи естетичних цінностей, вміння сприймати, високо цінувати і творчо примножувати естетичні надбання українського народу.

3. Досліджені педагогічні умови впливу естетичного виховання на формування естетичних цінностей студентів. Естетичне виховання триває протягом усього життя людини, усуваючи суперечності у співвідносності рівня естетичної культури людства та володіння естетичним досвідом окремої особистості у кожний конкретний період її життєдіяльності. Форми естетичного виховання укладаються залежно від розвитку знань та суспільних відносин. Процес естетичного виховання та самовиховання повинен тривати постійно, тому естетичне виховання є важливим напрямом виховання студентів вищого навчального закладу, чинником гармонійного розвитку особистості.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕСТЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

2.1. Система естетичних цінностей при формування мотивації до професійної діяльності студентів

Формування особистості професіонала та його ціннісної системи тісно пов'язані. Розвиток особистості студента залежить від того, які цінності становлять основу його світогляду, яким орієнтирам він надає перевагу серед ієрархії цінностей. Ціннісні орієнтації, життєві цілі і плани створюють цілісну систему, яка характеризує, визначає сутність певного індивіда, його вибіркоче ставлення до матеріальних і духовних цінностей, його настанови, мотиви, цілі. Тому не випадково, що в період різких переорієнтацій, які переживає сьогодні й Україна, на передній план гуманітарних і соціальних наук, теорії і практики виховання висунулась проблема цінностей.

Розбіжність у ціннісних орієнтаціях, яка присутня у загальнолюдській свідомості, суттєво впливає на результати виховної та педагогічної роботи зі студентами спеціальності соціальна педагогіка. Тому сьогодні так важливо визначитись у тих ціннісних орієнтаціях, які найбільшою мірою сприяють утвердженню норм загальнолюдської моралі, облагороджують дії та вчинки особистості.

Специфіка педагогічної діяльності у роботі із студентами, з одного боку, зумовлена її загальними особливостями та вимогами, а з іншого – впливом соціально-економічних умов нинішнього етапу розвитку нашого суспільства [30, 278].

Завданням вищої освіти сьогодні є забезпечення умов підготовки спеціаліста, які сприяють оптимізації його професійного розвитку та самовизначення. При цьому, з одного боку, необхідно задовольнити соціальне

замовлення на якість спеціаліста як суму знань та вмінь, а з другого – важливо зберегти унікальність його особистості, закласти потенціал професійно-особистісного розвитку, здатності до самоорганізації, професійних здібностей.

Коли мова йде про формування мотивації до професійного становлення, ми маємо на увазі педагогічно контрольований і організований процес, в якому здійснюється допомога у професійному становленні особистості, виявлення та розвиток мотивів, інтересів до професії, нахилів, цінностей.

Суперечність між необхідним та існуючим станом розвитку системи педагогічної роботи із студентами ЗВО спричинене суб'єктивним фактором. Суперечність виявляється між потребою у формуванні в студентів мотивації до професійної становлення й недостатнім рівнем розробленості відповідної системи, а також педагогічних умов для реалізації мети та завдань.

Завдяки моделюванню педагогічної системи, у якій відбувається процес формування мотивації до професійного становлення, розроблення технології, можна виявити педагогічні умови ефективного педагогічного впливу на формування мотивації до професійного становлення у студентів.

На основі обґрунтованих у першому розділі критеріїв мотивації професійного становлення студентів, нами було висунуто припущення про те, що: процес формування мотивації до професійного становлення у студентів освітньо-професійної програми соціальна педагогіка буде успішним за умови забезпечення педагогічного супроводу та надання конструктивної педагогічної допомоги з формування емоційно-ціннісного ставлення до себе як до професіонала.

Звичайно робота, по формуванню мотивації до професійного становлення, здійснюється на основі особистісних особливостей кожного студента та кожної групи окремо.

За результатами проведеного теоретичного аналізу бачимо, що робота з формування естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка здійснюється за двома напрямками – це педагогічний супровід та надання педагогічної допомоги з формування емоційно-ціннісного ставлення

до себе як до професіонала, окрім цього в навчально-виховне середовище пропонується, у рамках вивчення таких профільюючих дисциплін як: «Вступ до спеціальності», «Соціальна педагогіка», та «Арт-терапія в соціальній роботі», забезпечити посилення ціннісно-сміслового спрямування студентів, шляхом вивчення додаткового матеріалу.

Соціальний супровід – робота, спрямована на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу. Соціальний супровід – це цілеспрямована діяльність соціального працівника (або групи соціальних працівників) зі створення необхідних умов для оптимального функціонування особистості [67, 248].

Відзначимо, по-перше, що педагогічний супровід є системою (або комплексом) заходів (дій) педагога, що спрямована створення умов для успішного навчання, діяльності та розвитку особистості на різних етапах навчання у вищому навчальному закладі; по-друге, результатом супроводу є повноцінна реалізація соціального потенціалу особистості студента, формування психологічної компетентності щодо здійснення вибору та подолання труднощів професійного; по-третє, потреба у педагогічному супроводі як специфічній технології особливо зростає в ті вікові періоди, які пов'язані зі зміною соціальної позиції, перебудовою способу життя і діяльності, самовизначенням, а також у кризові періоди розвитку [63, 57].

Отже, педагогічний супровід студентів у ЗВО – це, передусім, створення умов для повноцінного розвитку і навчання майбутнього фахівця в загальній системі соціальних відносин конкретного освітнього середовища університету, надання допомоги у вирішенні особистісних проблем та подолання труднощів соціалізації.

Супровід – це перш за все взаємодія супроводжувачого та супроводжуваного, що здійснюється на рівнях трьох структурних компонентів мотивації професійного становлення: когнітивного, діяльнісного та емоційно-ціннісного.

Взаємодія педагога та студента полягає в усвідомленні мети та результатів навчально-професійної діяльності, значення практичних вмінь, навичок, фахових знань – у контексті когнітивного компонента. Діяльнісний компонент полягає у роботі над налагодженням уміння співпрацювати, формуванні комунікабельності, прагнення до самореалізації та рефлексії.

Емоційно-ціннісний компонент являє собою альтруїзм, емпатію, емоційну стійкість та об'єктивність, також до цього компонента мотивації до професійного становлення ми відносимо емоційно-ціннісне ставлення до себе, як до професіонала.

Проблема цілісного ставлення людини до світу і до природи зокрема, а також до самої себе, проблема універсальності людського буття. Цінності сприяють перетворенню соціальних норм і ідеалів у особистісні принципи життєдіяльності.

Емоційно-ціннісне відношення – це специфічний вид емоційного переживання, у якому відображається власне відношення особистості до того, що вона розуміє, довідається щодо самої себе.

Самостановлення – це важлива психологічна категорія, яка тісно пов'язана з пізнавальною та мотиваційною сферами особистості і займає центральне місце у психологічній регуляції особистості. Як зазначає І. Бех через зріле ставлення до себе людина може реально впливати на хід власного життя і життя інших людей, розумно організовуючи процес життя, передбачати життєві події та їх результати [11, 29].

Емоційно-ціннісне ставлення до себе як до професіонала ми розглядаємо як позитивний (стійкий) інтерес до професійної діяльності, сформований на основі уявлень про її особливості та специфіку, здатності оцінити свій потенціал у ній (своїх професійно-особистісних якостей, умінь та до власної персони як фахівця в цілому) та намагання його покращити.

Дослідники В. Сластьонін та А. Міщенко визначають емоційно-ціннісне ставлення до професійної діяльності як центральну ланку в складному синтезі структур, що утворюють професійну готовність [62, 135].

Формування знань, умінь, навичок розглядається ними як похідне від рівня розвитку ціннісних орієнтацій особистості, які визначають її потребу в оволодінні професійною майстерністю.

Отже, важливою умовою формування мотивації до професійного становлення є стимулювання їх прагнення до самовдосконалення. Досягти цього можна шляхом посилення професійної спрямованості навчального процесу, наближення навчально-виховних заходів до умов їх майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, педагогічні умови ефективного впливу системи естетичних цінностей при формування мотивації до професійної діяльності студентів узагальнено і зображено на рисунку 2.1.

Модель системи естетичних цінностей при формування мотивації до професійної діяльності студентів має на меті, як вже зазначалось, соціально-педагогічне забезпечення оптимізації процесу професійного становлення засобами управління ресурсних фондом самих студентів, а робота над формування емоційно-ціннісного ставлення до себе як до професіонала, має проходити у контексті супроводу, оптимальним варіантом, на нашу думку є вибір групової корекційної роботи із студентами ЗВО у вигляді практичних занять.

Як вже зазначалось, технологія роботи соціального педагога у студентському середовищі повинна відповідати загальній технології соціально-педагогічної діяльності, тому передбачений нами процес супроводу студентства в умовах ЗВО відбувається за наступними етапами: діагностичним, технологічним та структурно-організаційним.

Робота у кожному із етапів поділяється на три блоки: когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісний, відповідно до обґрунтованих нами критеріїв мотивації професійного становлення.

Перший етап роботи діагностичний, він полягає у забезпечення збору та обробки інформації щодо показників соціальних процесів, вивчення, аналіз та оцінка ситуації та формування складу студентів, як об'єктів соціально-

педагогічної діяльності, яким необхідні спеціально організовані умови супроводу; проводиться аналіз основних закономірностей, тенденцій розвитку на основі соціальних емпіричних даних.

Рис. 2.1. Педагогічні умови системи естетичних цінностей при формування мотивації до професійної діяльності студентів

На другому, технологічному етапі, відбувається систематизація технології роботи, виявлення шляхів та змісту взаємодії засобів та визначення можливих варіантів вирішення проблемної ситуації шляхом складання інтегративної технології, що передбачає комплекс превентивних, просвітницьких, діагностичних та корекційних заходів, спрямованих на проектування та реалізацію умов для успішного повноцінного розвитку і навчання майбутнього фахівця в загальній системі соціальних відносин конкретного освітнього середовища університету.

Третій структурно-організаційний етап роботи із студентами, є дієвим. Цей етап роботи полягає у забезпеченні узгодженої взаємодії елементів системи соціальних послуг щодо досягнення бажаного прогнозованого результату, формуванням та безпосереднім забезпеченням групової роботи.

Когнітивний структурний компонент формування мотивації до професійного становлення у студентів базується на таких особистісних детермінантах як усвідомлення мети та результату навчально-професійної діяльності, значення практичних вмінь та навичок, фахових знань у професійному житті спеціаліста.

Діяльнісний компонент полягає у напрямі роботи із студентами по налагоджуванню уміння співпрацювати, комунікабельності, прагнення до самореалізації, рефлексії.

Робота за емоційно-ціннісним напрямом полягає у формуванні та розвитку у студентів таких важливих для професіонала соціальної сфери якостей як альтруїзм, емпатія, людяність, демократичність та формуванням емоційно-ціннісного ставлення до себе як до професіонала.

Таким чином, система естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка – це відношення, яке визначає відповідну їх змісту ієрархічну систему домінуючих мотивів особистості студента та спонукають до самоствердження у професійній діяльності. Далі розглянемо методику проведення педагогічного дослідження формування системи естетичних цінностей зі студентами спеціальності соціальна педагогіка.

2.2. Методика проведення педагогічного дослідження

Орієнтуючись на теоретичну основу, вважаємо за необхідне розглянути співвідношення особливостей ціннісних орієнтацій та спрямованості особистості з метою вивчення стану професійного становлення студентів спеціальності соціальна педагогіка.

У дослідженні приймали участь студенти ЗНУ, 1 курс – група 6.2310, 6.2310-сп-з та 2 курс – група 6.2319, 6.2319-сп-з освітньо-професійної програми – соціальна педагогіка. Така вибірка зумовлена тим, що навчання у ЗВО на першому курсі є сензитивним періодом для побудови життєвої та професійної стратегії з опором на рефлексію, із формуванням відношення до професії. Навчання на другому курсі є особливо сприятливим для розвитку естетичних цінностей, а саме, кризи професійного розвитку та втрати мотивації навчання та професійного становлення.

Всього у дослідження взяло участь 34 студента, з них, 1 курс – 12 чол., 2 курс – 22 чол. Дослідження системи естетичних цінностей у студентів ЗНУ проводилося за методикою Мілтона Рокича «Ціннісні орієнтації особистості» (див. додаток А).

Результати за термінальними цінностями методики Мілтона Рокича представлено у таблиці 2.1.

Таким чином, результати опитування показали, що студенти 1 та 2 курсу освітньо-професійної програми соціальна педагогіка, визначили найголовнішою естетичною цінністю щасливе сімейне життя, а найнижчі показники у всіх групах – краси та рівності. За результатами оцінки простежуємо динаміку на зростання цінності матеріального забезпечення. Відповідно на останньому місці знаходяться найвищі показники і зворотні тенденції у цінності любові. Так на п'ятому місці – навчання визначними термінальними цінностями – цікава робота та матеріальне забезпечення, що мають більш низькі показники, а категорії суспільне визнання отримує низький бал в 2 групі.

Таблиця 2.1

Термінальні цінності за методикою Мілтона Рокича «Ціннісні орієнтації
особистості»

№	Зміст цілей (естетичні цінності)	1 курс	2 курс	Середнє значення
1	Самостійність, як незалежність у судженнях і оцінках	4,16	4,3	4,12
2	Впевненість у собі	4,37	4,16	4,33
3	Матеріальне забезпечення	3,89	4,37	4,35
4	Задоволення	4,05	3,89	4,00
5	Цікава робота	4,47	4,37	4,54
6	Любов	4,79	4,47	4,44
7	Свобода, як незалежність у вчинках і діях	4,53	4,37	4,42
8	Краса	3,89	3,84	3,87
8	Краса	3,89	3,84	3,87
9	Хороші й вірні друзі	4,37	3,89	4,10
10	Пізнання (розширення кругозору, освіти, інтелектуальний розвиток	4,05	3,89	4,00
11	Щасливе сімейне життя	4,79	4,79	4,79
12	Творчість	3,89	3,84	3,96
13	Суспільне визнання	4,16	4,37	4,12
14	Активне діяльне життя	4,11	3,89	3,95
15	Рівність	3,84	3,84	3,86
Всього		63,36	62,28	

Другий курс отримав значні показники у групі самостійності суджень та оцінок і суспільному визнанні, також у групі цих термінальних цінностей ми простежили зростання значущості на другому році навчання. Таким чином професійні цінності, пізнавального та творчого характеру займають далеко не провідне місце у системі ціннісних орієнтацій всіх груп студентів.

Аналіз отриманих результатів дослідження інструментальних цінностей студентів представлено у таблиці 2.2.

Інструментальні цінності за методикою Мілтона Рокича «Ціннісні орієнтації особистості»

№	Зміст цілей (цінностей життя)	1 курс	2 курс	Середнє значення
1	Високі запити	3,79	4,21	4,09
2	Чуйність	4,21	3,79	3,93
3	Вихованість	4,53	4,21	4,33
4	Життєрадісність	4,89	4,26	4,45
5	Ефективність у справах	3,89	4,21	4,12
6	Сміливість у відстоюванні думки	4,37	4,26	4,28
7	Дисциплінованість	3,95	4,26	4,07
8	Нетерпимість до недоліків у собі	3,58	3,89	3,68
9	Широта поглядів	4,00	3,89	3,93
10	Чесність	4,42	3,89	4,24
11	Освіченість	3,95	4,37	4,07
12	Самоконтроль	4,26	3,89	4,03
13	Терпимість	3,95	3,89	3,95
14	Тверда воля	4,21	4,00	4,00
15	Раціоналізм	4,00	4,00	3,93
16	Відповідальність	4,37	4,26	4,28
Всього		66,37	65,28	

Так, бачимо значні показники у цінності життєрадісність на першому році навчання, що має динаміку різкого зниження значущості. Також динаміка спаду простежується у таких інструментальних цінностей як: чуйність, сміливість у відстоюванні думки, широта поглядів, тверда воля, раціоналізм та відповідальність. І протилежна тенденція на збільшення значущості у цінностей високі запити та ефективність у справах.

Найнижчі показники ми бачимо на 1 курсі – нетерпимість до недоліків у собі, та зростання значущості цих показників на 2 курсу. Аналогічна тенденція простежується і у дисциплінованості, освіченості, та протилежна зі спадом у

чесності. Таким чином, естетичні цінності студентів спеціальності соціальна педагогіка – пізнавального та творчого характеру, займають далеко не провідне місце у системі ціннісних орієнтацій всіх груп студентів, більшість студентів мають вузьку мотивацію на матеріальні блага, їх навчання у ЗВО характеризується низькою вмотивованістю до саморозвитку, самоосвіти, професійного становлення, і є лише формальним отриманням диплому про вищу освіту та засобом до отримання роботи у майбутньому, а показники пізнавальних мотивів навчання взагалі є критичними.

При дослідженні системи естетичних цінностей у студентів ЗНУ, яке проводилося за методикою Мілтона Рокича «Ціннісні орієнтації особистості», 1 та 2 курсу ЗВО, були отримані наступні загальні результати (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Термінальні цінності за сферами життя

Найменування	Професійне життя		Навчання та освіта		Суспільне життя	
	1 курс	2 курс	1 курс	2 курс	1 курс	2 курс
Власний престиж	7,63	7,49	7,03	7,17	5,47	5,5
Високий матеріальний стан	6,5	6,5	7,9	7,53	7,33	7,33
Креативність	6	7	6,8	6,8	6	6
Активні соціальні контакти	6,03	6,5	7,77	7,8	7,4	7,4
Власний розвиток	7,13	7,30	7,4	7,7	6,2	6,2
Досягнення	7,3	7,4	7,8	7,4	6,5	6,5
Духовність	7,6	7,6	7,23	7,23	7,2	7,2
Збереження власної індивідуальності	6,73	7	6,87	6,93	5,53	5,7
Всього	54,92	56,79	58,80	58,56	51,63	51,83
Показник значимості	1,14	1,18	1,23	1,22	1,08	1,08

Таким чином, зафіксовано наступні зміни у системі термінальних цінностей: зменшення значимості свободи у групі 1 курсу; значимість самостійності знизилась на 2 курсі, також, виявлено зростання показників –

цікавої роботи, пізнання, творчості та активного діяльнiсного життя.

Нами зафіксовано прогнозоване зростання значимості цінностей професійного життя на 2 курсі – креативність, активні соціальні контакти та значення досягнень у професійному житті. У групі 1 курсу зафіксовано лише зниження активності соціальних контактів. Також, було зафіксовано збільшення показників у групі цінностей власного престижу на 1 і 2 курсах; також очікуване зниження показників цінності високого матеріального стану на 2 курсі. У сфері суспільного життя система термінальних цінностей зазнала зміни лише у групі цінностей власного престижу на 1 і 2 курсах.

Отже, соціальне становлення студентів спеціальності соціальна педагогіка передбачає процес естетичного виховання, який націлений на перетворення навколишнього середовища, використання її позитивного потенціалу, вивчення та врахування внутрішньо-колективних взаємодій і особистості студента. Виходячи з цього, проведемо експериментальну роботу з перевірки моделі удосконалення процесу формування естетичних цінностей у студентів ЗВО (рис. 2.2).

В запропонованій моделі вдосконалення процесу формування естетичних цінностей у студентів в умовах ЗВО, відображені найбільш ефективні форми, методи і способи розв'язання висунутого завдання.

Визначальними аспектами закономірно виступають етапи формування потрібних цінностей у студентів: діагностичний, організаційний і оцінний. Модель також включає характеристику соціально-педагогічних умов підвищення ефективності процесу формування естетичних цінностей у студентів в умовах ЗВО та його результат.

Таким чином, певне місце в дослідженні займає питання про критерії ефективності процесу формування естетичних цінностей і критерії сформованості розглянутих цінностей як якості особистості студента. Одним з найважливіших питань завжди виступало дослідження механізму здійснення контролю за якістю виховної діяльності та ефективністю її методико-технологічного блоку.

Рис. 2.2. Модель вдосконалення процесу формування естетичних цінностей у студентів в умовах ЗВО

У сучасній педагогічній науці відображені різні класифікації критеріїв, але специфіка ЗВО пред'являє власну систему вимог до змісту та організації, формам і методам виховного процесу, до визначення критеріїв ефективності формування естетичних цінностей у студентів, що навчаються у ЗНУ.

Отже, особливості педагогічної практики в умовах ЗНУ впливають на

протікання процесу виховання і об'єктивно тягнуть за собою активну взаємодію розглянутих критеріїв у різних формах соціальної діяльності.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Експериментальне дослідження в рамках педагогічної практики було проведено в Запорізькому національному університеті.

Вибірка складала 12 респондентів – експериментальної групи і 22 респондента – контрольної групи. У ході експериментального дослідження проведено анкетне опитування зі студентами освітньо-професійної програми соціальна педагогіка, що дозволило виявити критерії оцінки сформованості естетичних цінностей: світоглядний; соціокультурний; особистісно-середовищний – діяльнісний (див. Додаток Б).

Тому критерії сформованості естетичних цінностей були співвіднесені по рівнях і представлені таким чином:

1. Високий рівень, при якому показники проявляються постійно і стійко незалежно від складності і труднощів навчально-виховних завдань.

2. Середній рівень, який свідчить про те, що всі показники досліджуваних якостей особистості виявляються в діях і вчинках студента, забезпечують виконання ним функціональних обов'язків у повному обсязі, однак можуть бути ослаблені зважаючи на виникнення непередбачених обставин.

3. Низький рівень, при якому показники сформованості естетичних цінностей проявляються нестійко, а навчання і процес соціалізації вимагають контролю і своєчасного втручання педагогів з тим, щоб не допустити негативних явищ у студентському середовищі.

Анкета для визначення особливостей формування системи естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка містить 10 запитань, кожне з яких оцінюється по 1 балу за повні відповіді; 0,5 балів – за неповні відповіді; 0 балів – за відповіли на питання. Максимальна кількість балів – 10.

Після підрахунку кількості балів кожного студента, результати розподіляються за такими рівнями: високий рівень естетичних цінностей (8-10 балів); середній рівень (5-8 балів); низький рівень (3-5 балів). Потім отримані дані необхідно відобразити у відсотках. Результати анкетування студентів представлені у таблиці 2.4 та за допомогою діаграми на рисунку 2.3.

Таблиця 2.4

Рівні естетичних цінностей студентів, %

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	чол.	%	чол.	%
Низький рівень	5	23	7	32
Середній рівень	11	50	11	50
Високий рівень	6	27	4	18

Таким чином, результати проведеного дослідження свідчать про те, що більшість студентів мають середній рівень естетичних цінностей (50% від загальної кількості), проте значній кількості (30% контрольної групи) характерний низький рівень естетичних цінностей.

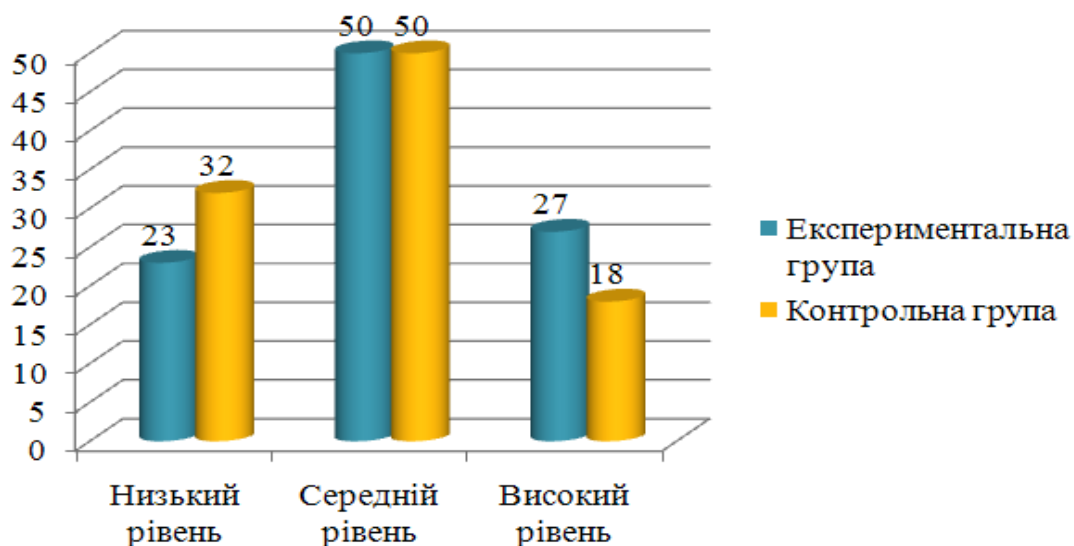

Рис. 2.3. Рівні естетичної вихованості студентів, %

Для того, щоб покращити результати проведеного дослідження з визначення естетичних цінностей студентів ЗНУ, запровадимо в навчально-

виховний процес ЗВО експериментальну програму, що містить практичний курс «Арт-терапія у роботі соціального педагога».

Програма служить дидактичним інструментом управління соціально-педагогічною діяльністю всіх її учасників, дозволяє динамічно реагувати на специфіку конкретного виду соціальної діяльності, адекватно відповідає виникненню і розвитку соціальних ситуацій в умовах ЗВО.

Мета програми полягає в ознайомленні студентів спеціальності соціальна педагогіка з арт-терапією та формуванні їх готовності до використання окремих арт-терапевтичних технік у професійній діяльності.

Завдання програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога»:

- надати студентам знання про історію формування, зміст, структуру та функції арт-терапії;
- сформувати в майбутніх фахівців уміння використовувати арт-терапевтичні методики й техніки в роботі з клієнтами;
- сприяти розвитку індивідуальних і професійних якостей, необхідних як для ефективного виконання професійних обов'язків, так і для всебічного розвитку особистості майбутнього фахівця.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- поняття й історію виникнення арт-терапії;
- структуру та функції арт-терапії;
- сфери застосування арт-терапії;
- особливості організації групової та індивідуальної арт-терапевтичної роботи;
- специфіку застосування арт-терапії в роботі з різними категоріями клієнтів;
- види та форми арт-терапії;
- вимоги до аналізу продуктів арт-терапевтичної діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен вміти:

- обґрунтовувати доцільність застосування арт-терапії для вирішення

конкретного соціально-педагогічного завдання;

- оцінювати ресурсні можливості клієнта та оптимально задіяти й розвивати його творчий потенціал за допомогою арт-терапії;

- застосовувати арт-терапевтичні методики й техніки для самодіагностики та саморегуляції;

- кваліфіковано й методично правильно користуватися арт-терапевтичним інструментарієм.

Методи стимулювання й мотивації студентів: навчальні дискусії, пізнавальні ігри, створення ситуацій апперцепції (опори на життєвий досвід).

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності: лекції, бесіди, практичні вправи, ілюстрування, інтерактивні методи (ділові ігри), частково-пошукові та дослідницькі методи (для виконання індивідуального завдання), аналіз науково-педагогічної літератури та періодичних видань, робота з інформаційними матеріалами в мережі Internet.

Так як експеримент проводився в рамках педагогічної практики, тому впроваджена програма «Арт-терапія у роботі соціального педагога» складає п'ять практичних занять.

Розглянемо змістовий модуль програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога» – практичні аспекти використання арт-терапевтичних методик і технік:

Тема 1. Особливості використання ізотерапії в роботі соціального педагога.

Тема 2. Теорія та практика казкотерапії.

Тема 3. Специфіка застосування музикотерапії.

Тема 4. Танцювально-рухова терапія (ТРТ) в роботі соціального педагога.

Тема 5. Творчий потенціал арт-терапії.

Теми практичних занять програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога», наведено в таблиці 2.5.

Для оцінювання рівня сформованості естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка, після апробації практичного курсу «Арт-

терапія у роботі соціального педагога», була розроблена трирівнева шкала.

Таблиця 2.5

Теми практичних занять, год.

№	Назва теми	Кількість годин
1	Обґрунтування ефективності арт-терапії	3
2	Особливості використання ізотерапії в роботі соціального педагога	8
3	Теорія та практика казкотерапії	6
4	Танцювально-рухова терапія (ТРТ) в роботі соціального педагога	5
5	Творчий потенціал арт-терапії	4
	Разом	26

Низький рівень характеризується недостатнім освоєнням естетичних цінностей, обмеженим володінням естетичних понять, невмінням обґрунтовано, логічно охарактеризувати її. Естетична цінність студентів нижче рівня.

Середній рівень – йому притаманний достатній рівень естетичних цінностей, оволодіння естетичними поняттями на практичному рівні; вміння аналізувати практичний матеріал; однак використання більш поглиблених знань при цьому має обмежений характер.

Високий рівень – характеризується високим рівнем естетичних цінностей, глибоким засвоєнням естетичних понять, усвідомленням їхньої значимості; здатністю обґрунтованої оцінки та недоліків в проходженні практичних занять з використанням великої кількості практичних засобів, обґрунтовуючи своє судження змістом, естетичною позицією студента.

Ефективність запропонованої програми для студентів, яка містила практичний курс «Арт-терапія у роботі соціального педагога», визначалася за такими показниками:

- освоєння студентами естетичних цінностей;
- структурування студентами естетичних цінностей;
- використання студентами естетичних цінностей.

За допомогою цих показників визначалися години, протягом яких студенти освоювали практичні заняття.

Результати підсумкового контрольного зрізу наведені в таблиці 2.6 та рисунку 2.4.

Таблиця 2.6

Результати підсумкового контрольного зрізу

Групи	Тривалість	Рівні засвоєння програми					
		низький		середній		високий	
		год.	%	год.	%	год.	%
Експериментальна група	26 год.	2	1,7	16	13,5	8	6,8
Контрольна група	26 год.	12	10,2	9	7,6	5	1,5

Результати проведеного дослідження свідчать про позитивну динаміку сформованості рівня естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка. Високий рівень естетичного виховання студентів експериментальної групи підвищився на 6,8%, середній – на 13,5%, низький – 1,7%. Дані контрольної групи показали наступні результати: середній рівень – 7,6%, високий – 1,5%, низький – 1,7%.

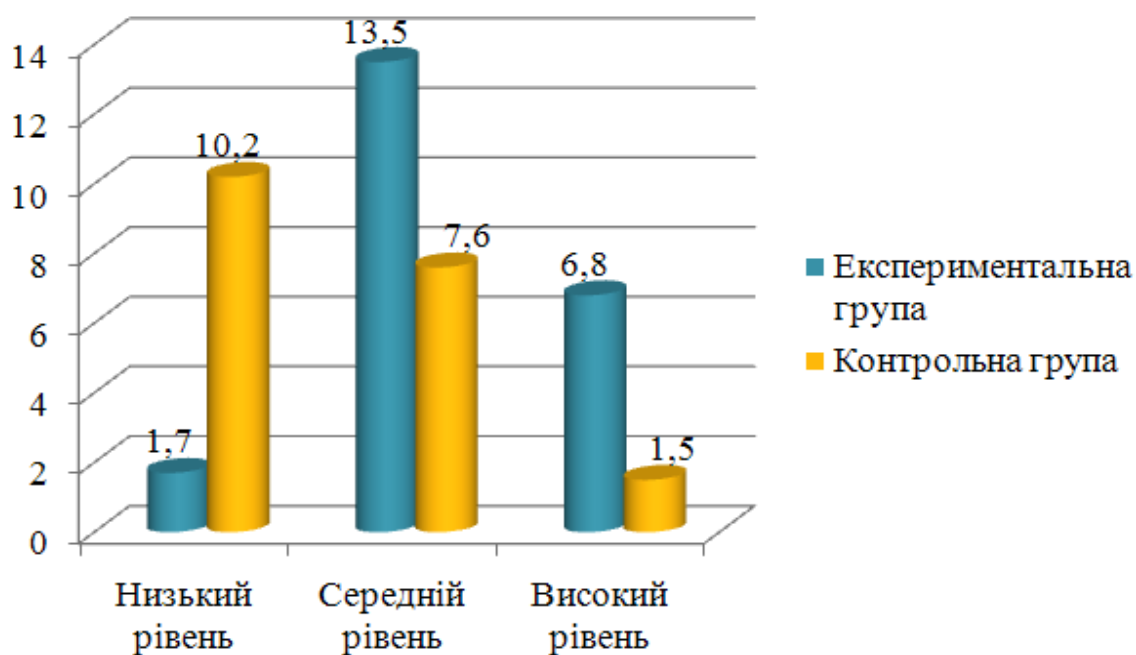

Рис. 2.4. Результати естетичного виховання студентів засобами ЗМІ, %

Отже, за допомогою програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога», рівень естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка значно покращився.

На підставі теоретичного аналізу та даних експериментального дослідження було визначено й обґрунтовано педагогічні умови, які забезпечують ефективність апробації програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога» на рівень естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка. До них відносимо: організацію та педагогічну підтримку проведення програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога».

Результатом програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога» є виховання естетичних цінностей студентів за умови, що для майбутнього соціального педагога важливо мати таку систему естетичних цінностей, яка б задовольняла його як особистісні, так і професійні потреби, сприяла комплексному втіленню естетичної ідеї у програмі професійної самореалізації.

Розроблена експериментальна програма для студентів ЗНУ спеціальності соціальна педагогіка, яка містила практичний курс «Арт-терапія у роботі соціального педагога». Успішному вирішенню завдань практичного курсу «Арт-терапія у роботі соціального педагога» сприяла методика, яка передбачала проведення практичних занять, заснованих на використанні арт-терапевтичних методик і технік. Форми практичних занять з формування естетичних цінностей сприяли розвитку індивідуальних і професійних якостей, необхідних як для ефективного виконання професійних обов'язків, так і для всебічного розвитку особистості студентів спеціальностей соціальна педагогіка.

Вивчений матеріал сприяє накопиченню досвіду; розвитку естетичного сприйняття, естетичного почуття, естетичного ідеалу у роботі; включенню студентів в активну естетичну діяльність (естетичні цінності комунікативної діяльності, естетичні цінності трудової діяльності, естетичні цінності навчальної діяльності, естетичні цінності творчої діяльності).

Процес формування системи естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка засобами запровадження програмами «Арт-

терапія у роботі соціального педагога» здійснювався на основі принципів цілісності й системності.

Проведення практичних занять дозволить активно використовувати – ізотерапію в роботі соціального педагога, танцювально-рухову терапію (ТРТ) в роботі соціального педагога та творчий потенціал арт-терапії; як засіб формування системи естетичних цінностей в специфічних умовах практичних занять; як засіб інтеграції досвіду студентів з іншими видами та формами діяльності.

Формування естетичних цінностей засобами арт-терапії, дозволить розвинути у студентів здатність обґрунтовувати доцільність застосування арт-терапії для вирішення конкретного соціально-педагогічного завдання; оцінювати ресурсні можливості клієнта та оптимально задіяти й розвивати його творчий потенціал за допомогою арт-терапії; застосовувати арт-терапевтичні методики й техніки для самодіагностики та саморегуляції; кваліфіковано й методично правильно користуватися арт-терапевтичним інструментарієм.

Програма дослідження передбачала проведення експерименту, який був спрямований на перевірку ефективності запропонованих педагогічних засад з формування системи естетичних цінностей студентів засобами арт-терапії й охоплював кілька етапів.

Робота була спрямована на формування високого рівня орієнтації студентів у застосуванні арт-терапії. За мету ставилося ознайомлення майбутніх соціальних педагогів із арт-терапією та формування їх готовності до використання окремих арт-терапевтичних технік у професійній діяльності. Здійснювалась робота з формування у студентів високого рівня естетичних цінностей. Ця робота передбачала створення і реалізацію педагогічних умов для формування мотивації, що впливає на ефективність процесу формування естетичних цінностей засобами арт-терапії.

Дані експерименту доводять ефективність проведеної експериментальної програми з навчальної дисципліни, ефективність методики проведення занять.

Крім того, дослідження показало, що створені педагогічні умови з

формування системи естетичних цінностей студентів засобами арт-терапії у запропонованій програмі, дозволяють усім студентам, як контрольної, так і експериментальної груп, стати активними учасниками цього процесу. Це дає право стверджувати, що незважаючи на високі можливості, важливо, щоб компоненти естетичних цінностей особистості трансформувалися в потребу і далі працювати над собою і активно брати участь у практичній діяльності.

Отже, апробація програми показала, що підвищення студентами рівнів естетичних цінностей можливо при реалізації системного підходу до вирішення висунутого завдання. Послідовне вдосконалення змісту, методики і технології, способів організації процесу соціального виховання, підвищення «питомої ваги» заходів, пов'язаних із застосуванням емоційно-виразних засобів впливу, з включенням в виховний простір творчості, самостійності та активності самих студентів з використанням педагогічних можливостей студентського середовища здатне забезпечити позитивну зміну якісних параметрів як окремої особистості, так і всього студентського соціуму. Уподобання в даній програмі віддається «практичним» формам виховної роботи який найбільше зберіг традиційний характер.

Впровадження програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога» дослідно-експериментальної роботи в експериментальній групі показали очевидне зростання рівня сформованості естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка в умовах ЗВО. Аналіз вихідних і кінцевих рівнів естетичних цінностей переконливо свідчить про життєздатність розробленої моделі, демонструє стійкий характер отриманих результатів. Ця обставина підтверджує затребуваність застосування моделі та комплексної програми.

Таким чином, на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури та отриманих результатів діагностики, нами було обґрунтовано педагогічні умови ефективної діяльності педагога по формуванню у студентів мотивації до професійного становлення в умовах ЗВО, а саме:

– забезпечення соціально-педагогічного супроводу студентів, що

передбачає поєднання індивідуальних та групових форм організації студентів;

– надання соціально-педагогічної допомоги студентам по формуванням емоційно-ціннісного ставлення до себе як до професіонала умовами практичних занять;

– забезпечення посилення естетичних цінностей спрямування навчально-виховної взаємодії.

Врахувавши теоретичний аналіз, за результатами якого було визначено, що соціально-педагогічний супровід є системою (або комплексом) заходів (дій) педагога, що спрямована створення умов для успішного навчання, діяльності та розвитку особистості на різних етапах навчання у ЗВО соціально-педагогічний супровід студентів у ЗВО – це, передусім, створення умов для повноцінного розвитку і навчання майбутнього фахівця в загальній системі соціальних відносин конкретного освітнього середовища ЗНУ, надання допомоги у вирішенні особистісних проблем та подолання труднощів соціалізації.

Емоційно-ціннісне ставлення до себе як до професіонала ми розглядаємо як позитивний (стійкий) інтерес до професійної діяльності, сформований на основі уявлень про її особливості та специфіку, здатності оцінити свій потенціал у ній (своїх професійно-особистісних якостей, умінь та до власної персони як фахівця в цілому) та намагання його покращити.

Після проведення запланованих заходів, шляхом повторного діагностування студентів, було виявлено, що у обох групах зафіксовано зміни у системі термінальних цінностей: зменшення значимості свободи у групі 1 курсу та зростання показника у групі 2 курсу; значимість самостійності знизилась у групі 2 курсу; у групі 2 курсу виявлено зростання естетичних цінностей таких показників – цікавої роботи, пізнання, творчості та активного діяльнісного життя.

Таким чином, зафіксована нами динаміка системи термінальних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка у ЗВО, зазнала позитивних змін після впровадження соціально-педагогічного впливу на студентів.

Із метою формування мотивації професійного становлення, нами було створено вплив на перебудову цінностей професійного життя студентів, а саме термінальні цінності у системі професійного життя зазнали зміни із збільшення значимості престижу, активності соціальних контактів, власного розвитку, збереження індивідуальності та креативності (2 курс) на противагу результатам 1 курсу, а у сфері навчання та освіти, порівняно із 1 курсом, на 2 курсі зафіксовано більшу значимість власного престижу, індивідуальності та розвитку, в то й самий час коли мають низькі показники цінності досягнень.

Згідно даних, що ми отримали під час діагностики мотивації студентів, було виявлено, що показники мотивації схвалення проявляється у зниженні мотивації, а мотивація на потребу у досягненнях знизилась. Можна констатувати ефективність впровадження програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога», адже за мету ставилось ознайомлення майбутніх соціальних педагогів із арт-терапією та формування їх готовності до використання окремих арт-терапевтичних технік у професійній діяльності.

Результати апробації програми програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога», свідчать про позитивну динаміку сформованості рівня естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка. Високий рівень естетичного виховання студентів експериментальної групи підвищився на 6,8%, середній – на 13,5%, низький – 1,7%. Дані контрольної групи показали наступні результати: середній рівень – 7,6%, високий – 1,5%, низький – 1,7%. Отже, за допомогою програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога», рівень естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка значно покращився.

Враховуючи ефективність життєздатності теоретичної моделі формування естетичних цінностей студентів, доцільно удосконалювати соціальні зв'язки і стосунки з представниками різних державних і недержавних інститутів міста, регіону, активізувати інтегративні процеси соціокультурного простору установ мистецтва, науки, державного управління та законодавчої влади.

Для оцінки ефективності процесу формування естетичних цінностей студентів в умовах ЗВО рекомендуємо викладачам використовувати розроблені критерії, показники і методику оцінки сформованості зазначених цінностей.

Таким чином, за результатами порівняння отриманих результатів студентів спеціальності соціальна педагогіка 1 та 2 курсу, можна визнати педагогічні умови роботи педагога по формуванню системи естетичних цінностей у студентів, за допомогою мотивації професійного становлення, що були впровадженні у дослідженні – ефективними.

ВИСНОВКИ

В магістерській роботі наведено вирішення завдання формування системи естетичних цінностей у студентів освітньо-професійної програми соціальна педагогіка. Результати дослідження дозволили зробити наступні висновки:

1. Теоретично розглянуто сутність, структуру та функції естетичних цінностей особистості.

Категорія «естетичні цінності» досить широко використовується в сучасному науковому лексиконі, однак це зовсім не означає, що вона настільки ж стара, як світ.

Сутність естетичних цінностей та ідеалів людини полягає в тому, що естетичні цінності являють собою синтез трьох основних значень: речово-предметного, психологічного, соціального. Сутність їх полягає в значущості, а не в фактичності, оскільки естетичні цінності носять суб'єктивно-об'єктивний характер. Естетична цінність є інтенсивною цінністю. Естетичні цінності виражають узгодженість світу.

Естетичні цінності можуть виступати у вигляді природних об'єктів, самої людини, а також духовні та матеріальні об'єкти, створені людиною у вигляді творів мистецтва. У теорії естетики досліджують такі категоріальні пари як прекрасне і потворне, піднесене і низинне, трагічне і комічне тощо.

Отже, можемо зробити висновок, що існує велика безліч концепцій естетичних цінностей. Цей аксіологічний плюралізм висловлює складність самого досліджуваного явища і підкреслює актуальність питання про специфіку естетичних цінностей.

2. Розкриті педагогічні умови формування системи естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка.

Естетичне виховання як складова частина виховного процесу спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини.

Мету естетичного виховання у ЗВО неможливо відокремити від цілей інших процесів формування особистості, бо естетичне виховання – обов'язковий елемент функціонування усієї сукупності духовного багатства індивіда. Ядром та внутрішнім рушієм естетичного виховання є суспільний ідеал. Одним із завдань суспільного розвитку демократичної держави завжди було створення передумов та обставин, які об'єктивно вимагають від особистості розвивати себе естетично. Отже, естетичне виховання вбирає у себе систему засобів естетичного розвитку особистості, яка визначається усім багатством середовища та життєдіяльності суспільства.

Метою естетичного виховання в системі ЗВО є формування у майбутніх спеціалістів естетичної культури – здатності особистості до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного у мистецтві і дійсності, прагнення й уміння будувати своє життя та діяльність за законами краси.

В естетичному вихованні духовної особистості студентів ЗВО можуть бути використовувані різні джерела, що створюють естетичне середовище вищого навчального закладу: твори образотворчого мистецтва; музика; художня література, де головним виразником естетики є слово; театр, кіно, телебачення, естрада; природа; факти, події суспільного життя; оформлення побуту.

Естетичне виховання триває протягом усього життя людини, усуваючи суперечності у співвідносності рівня естетичної культури людства та володіння естетичним досвідом окремої особистості у кожний конкретний період її життєдіяльності.

Форми естетичного виховання укладаються залежно від розвитку знань та суспільних відносин. Процес естетичного виховання та самовиховання повинен тривати постійно, тому естетичне виховання є важливим напрямом виховання студентів вищого навчального закладу, чинником гармонійного розвитку особистості.

3. Обґрунтовані критерії та рівні формування естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка.

При вирішенні цього питання ми виходили з розуміння системи естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка як важливого духовно-практичного утворення особистості, яке покликане сприяти сприйманню, осмисленню та творчому освоєнню прекрасного у матеріальній та духовній сфері. Для цього майбутнім соціальним педагогам важливо мати необхідні уявлення про прекрасне, володіти найважливішими способами естетичного освоєння естетичних цінностей у повсякденному житті та професійній діяльності.

Освоєння студентами спеціальності соціальна педагогіка естетичних цінностей є критерієм, який засвідчує про характер і ступінь їх взаємодії зі світом прекрасного. Як засвідчують наші спостереження, студенти по-різному освоюють естетичні цінності; спілкуються з ними, поглиблено вивчають, або беруть активну участь у творенні прекрасного у повсякденному житті, навчанні, праці.

Структурування студентами естетичних цінностей є критерієм, який засвідчує про характер і ступінь взаємозв'язку між знаннями, уявленнями, поняттями про прекрасне, якими вони оволодіють під час професійної підготовки. Досвід педагогічних спостережень дозволяє зазначити, що об'єднання естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка відбувається по-різному. Воно може мати мозаїчний, логічний або системний характер, що буде свідчити про рівень структурування естетичних цінностей.

Таким чином, зазначений вище матеріал дозволив дати відповідь на питання, що стосуються критеріїв, показників, а також основних рівнів сформованості системи естетичних цінностей у студентів педагогічного навчального закладу.

4. Розроблено цикл занять щодо оптимізації формування естетичних цінностей майбутніх соціальних педагогів.

Мотивація до професійного становлення студентів – це система емоційно-ціннісних відношень, що визначають відповідну їх змісту ієрархічну

систему домінуючих мотивів особистості студента та спонукають до самоствердження у професійній діяльності.

У дослідженні приймали участь студенти ЗНУ, 1 курс – група 6.2310, 6.2310-сп-з та 2 курс – група 6.2319-1, 6.2319-сп-з освітньо-професійної програми соціальна педагогіка. Така вибірка зумовлена тим, що навчання у ЗВО на першому курсі є сенситивним періодом для побудови життєвої та професійної стратегії з опором на рефлексію, із формуванням відношення до професії. Навчання на другому курсі є особливо сприятливим для розвитку естетичних цінностей, а саме, кризи професійного розвитку та втрати мотивації навчання та професійного становлення.

На основі обґрунтованих нами критеріїв мотивації професійного становлення студентів нами було висунуто припущення про те, що: що процес формування системи естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка буде успішним за умови забезпечення соціально-педагогічного супроводу та надання конструктивної соціально-педагогічної допомоги по формуванню емоційно-ціннісного ставлення до себе як до професіонала та посиленням ціннісно-сміслового спрямування навчально-виховного процесу.

Для того, щоб покращити результати проведеного дослідження з визначення естетичних цінностей студентів ЗНУ, було запроваджено у навчально-виховний процес ЗВО експериментальну програму, що містила практичний курс «Арт-терапія у роботі соціального педагога».

Програма служила дидактичним інструментом управління соціально-педагогічною діяльністю всіх її учасників, дозволяла динамічно реагувати на специфіку конкретного виду соціальної діяльності, адекватно відповідала виникненню і розвитку соціальних ситуацій в умовах ЗВО. Програма дослідження передбачала проведення експерименту, який був спрямований на перевірку ефективності запропонованих педагогічних засад з формування системи естетичних цінностей студентів засобами арт-терапії й охоплював кілька етапів.

Робота була спрямована на формування високого рівня орієнтації

студентів у застосуванні арт-терапії. За мету ставилося ознайомлення майбутніх соціальних педагогів із арт-терапією та формування їх готовності до використання окремих арт-терапевтичних технік у професійній діяльності. Здійснювалась робота з формування у студентів високого рівня естетичних цінностей. Ця робота передбачала створення і реалізацію педагогічних умов для формування мотивації, що впливає на ефективність процесу формування естетичних цінностей засобами арт-терапії.

Результати апробації програми програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога», свідчать про позитивну динаміку сформованості рівня естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка. Високий рівень естетичного виховання студентів експериментальної групи підвищився на 6,8%, середній – на 13,5%, низький – 1,7%. Дані контрольної групи показали наступні результати: середній рівень – 7,6%, високий – 1,5%, низький – 1,7%.

За допомогою програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога», рівень естетичних цінностей студентів спеціальності соціальна педагогіка значно покращився.

Впровадження програми «Арт-терапія у роботі соціального педагога» дослідно-експериментальної роботи в експериментальній групі показали очевидне зростання рівня сформованості естетичних цінностей у студентів спеціальності соціальна педагогіка в умовах ЗВО. Аналіз вихідних і кінцевих рівнів естетичних цінностей переконливо свідчить про життєздатність розробленої моделі, демонструє стійкий характер отриманих результатів. Ця обставина підтверджує затребуваність застосування моделі та комплексної програми.

Таким чином, реалізація проведених досліджень дасть змогу підвищити рівень естетичних цінностей студентів, включити майбутніх соціальних педагогів до інтенсивного естетичного життя, сприятиме формуванню їх естетичних ідеалів і творчих здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України : Історія. Теорія : підруч. Київ : Либідь, 1998. 558 с.
2. Алтунина И. Р. Социальная психология : учеб. пособ. Санкт-Петербург : Питер, 2010. 432 с.
3. Антилогова Л. Н. О взаимосвязи ценностных ориентаций и нравственной активности личности. *Сибирская психология сегодня*. Кемерово : Кузбассвуиздат, 2003. URL: <http://hpsy.ru/public/x2629.htm>.
4. Антология педагогической мысли УССР / сост. Н. П. Калиниченко. Москва : Педагогика, 1988. 640 с.
5. Ануфриева Н. М. Социальная психология : учеб. пособие. Киев : МАУП, 2003. 136 с.
6. Арватов Б. И. Ионас Кон. Общая эстетика URL: http://bookz.ru/authors/boris-arvatov/ionas-ko_213.html.
7. Асмолов А. Г. Психология личности : учеб. Москва : МГУ, 1990. 367 с.
8. Баумгартен А. Г. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли : учеб. пособ. Москва : Искусство, 1964. 835 с.
9. Бахтин М. М. Эстетическое наследие и современность : учеб. пособ. Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 1992. 176 с.
10. Беспалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
11. Бех І. Д. Категорія «становлення» в контексті розвитку образу «Я» особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 3. С. 25-34.
12. Богданов Е. Н. Введение в акмеологию : учеб. пособ. Калуга : КГПУ, 2001. 144 с.
13. Богуш А. Культурологічна парадигма в спадщині В. О. Сухомлинського. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 3. С. 5-12.
14. Бочаріна Н. О. Формування гуманістичної спрямованості майбутніх

- соціальних педагогів у процесі особистісно-орієнтованого виховання. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 10. С. 63-65. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/161421/160567>.
15. Бочелюк В. Й., Антоненко І. Ю. Формування ціннісних орієнтацій особистості у процесі здобуття вищої освіти. *Проблеми сучасної психології*. 2010. № 10. С. 63-65.
 16. Бычков В. В. Эстетика : учеб. Москва : Гардарики, 2006. 573 с.
 17. Васюк О. О. Функціональні компоненти професійно-педагогічної спрямованості соціального педагога та соціального працівника. *Вісник книжкової палати*. 2007. № 6. С. 27-29.
 18. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. 256 с.
 19. Вегас Хосе Мария. Ценности и воспитание. Критика нравственного релятивизма. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2007. 225 с.
 20. Вознюк О. М. Культурологічна підготовка студентів технічних спеціальностей. *Мистецтво та освіта*. 2003. № 3. С. 25-27.
 21. Волович Л. А. Система эстетического воспитания учащихся профтехучилищ : учеб. пособ. Москва : Высшая школа, 1988. 165 с.
 22. Выготский Л. С. Психология искусства : учеб. пособ. Москва : Педагогика, 1987. 344 с.
 23. Грязнов А. Ф. Эволюция философских взглядов Л. Витгенштейна : Критический анализ. Москва : МГУ, 1985. 172 с.
 24. Гун Г. С. Эстетическое воспитание в техническом вузе : учеб. пособ. Москва : Высшая школа, 1991. 207 с.
 25. Двойнин А. М. Ценностно-смысловые ориентации личности в контексте религиозной веры : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Москва, 2007. 215 с.
 26. Деркач А. А. Акмеология : учеб. Москва : РАГС, 2004. 688 с.
 27. Дьяур Г. А. Теоретичні підходи до обґрунтування цінностей сучасного українського виховання. *Рідна школа*. 2006. № 7. С. 22-25.

28. Кабрин В. И. Транскоммуникативные основания анализа ценностного мира человека. Теория и методология психологии : Постнеклассическая перспектива. Москва : Институт психологии РАН, 2007. 528 с.
29. Каган М. С. Философия культуры : учеб. пособ. Санкт-Петербург : ТОО ТК «Петрополис», 1996. 415 с.
30. Кокун О. М. Психологічні особливості професійного становлення вчителів. *Проблеми сучасної психології*. 2010. № 7. С. 278-289.
31. Колесніков М. П. Эстетика : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 208 с.
32. Кривцун О. А. Эстетика : учеб. Москва : Аспект Пресс, 2003. 447 с.
33. Кудіна В. В. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Ленвіт, 2007. 194 с.
34. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности : учеб. пособ. Санкт-Петербург : ААН Рыбинск, 1993. 54 с.
35. Кулюткин Ю. Н. Моделирование педагогических ситуаций : учеб. пособ. Москва : Педагогика, 1981. 120 с.
36. Курлянд З. Н. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 399 с.
37. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч. посіб. Харків : ОВС, 2002. 240 с.
38. Левчук Л. Т. Эстетика : підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 520 с.
39. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности : монография. Москва : Смысл, 2003. 488 с.
40. Лозовий В. О. Эстетика : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 208 с.
41. Лосев А. Ф. Платон. Апология Сократа. Критон. Ион. Протагор. Москва : Мысль, 1999. 862 с.
42. Лосский Н. О. Бог и мировое зло : учеб. пособ. Москва : Республика, 1994. 432 с.
43. Маркова А. К. Формирование мотивации учения : учеб. Москва : Просвещение, 1990. 192 с.

44. Мелик-Пашаев А. А. Психологические проблемы эстетического воспитания и художественно-творческого развития школьников. *Вопросы психологии*. 1989. № 1. С. 15-23.
45. Мельничук С. Т. Формування естетичної культури майбутніх учителів. *Мистецтво та освіта*. 2004. № 3. С. 4-5.
46. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя : учеб. пособ. Москва : Академия, 2004. 320 с.
47. Моложавенко А. В. Гуманитаризация психологической подготовки педагогов-психологов периода профессиональной адаптации. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Психология. Социология. Педагогика*. 2012. № 2. С. 131-144.
48. Моложавенко А. В. Диагностика отношения педагогов и педагогов-психологов к состоянию основ психологической культуры в период профессиональной адаптации. *Европейский журнал социальных наук*. 2011. № 3. С. 132-142.
49. Мюнстерберг Г. Фотопьеса: Психологическое исследование. Главы из книги. *Киноведческие записки*. 2000. № 48. С. 234-242.
50. Никандров Н. Д. Ценности как основа целей воспитания. *Педагогика*. 1998. № 3. С. 3.
51. Орлов А. Б. Психология личности и сущности человека. Парадигмы, проекции, практики : учеб. пособ. Москва : Академия, 2002. 272 с.
52. Пасічняк Р. Ф. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 532 с.
53. Петухов М. А. Профессионально-технологическая система обучения специальным предметам : учеб. пособие. Ульяновск : УлГТУ, 2001. 199 с.
54. Попова И. М. Системный подход в социологии и проблема ценностей. *Вопросы философии*. 1968. № 5. С. 20-25.
55. Прозорова Е. В. Является ли жестовый язык полисенстетическим? URL: <https://b-ok.xyz/book/2984532/3d972e?id=2984532&secret=3d972e>.
56. Романовський О. Г. Освітнє середовище як важлива передмова

- формування гуманітарно-технічної еліти. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 3. С. 93-98.
57. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии : учеб. пособ. Москва : Педагогика, 1973. 424 с.
58. Середина И. И. Профессиональная карьера. *СОЦИС*. 1999. № 4. С. 79-81.
59. Сидоренко О. Л. Освітній простір вищого навчального закладу як визначальний чинник формування фахівця нового типу. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 3. С. 98-99.
60. Скок М. А. Ціннісні орієнтації особистості сучасного студента. *Вісник ЧДПУ. Психологічні науки*. 2002. № 11. С. 128-132.
61. Слостенин В. А. Педагогика и психология : учеб. пособ. Москва : Академия, 2001. 480 с.
62. Слостенин В. А. Педагогика : учеб. пособ. Москва : Школа-Пресс, 1997. 512 с.
63. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 198 с.
64. Степин В. С. Новая философская энциклопедия : учеб. пособ. Москва : Мысль, 2010. 744 с.
65. Сунна У. Ф. Эстетическая культура студента : опыт социологического анализа : учеб. пособ. Москва : Педагогика, 1977. 124 с.
66. Сухомлинський В. О. Я розповім вам казку. Філософія для дітей. Харків : ВД «Школа», 2016. 576 с.
67. Тюття Л. Т. Соціальна робота (теорія і практика) : навч. посіб. Київ : ВМУРОЛ «Україна», 2004. 408 с.
68. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.
69. Шевченко Г. П. Естетична свідомість в структурі духовної культури особистості. *Вісник ЛДПУ ім. Т.Г. Шевченка. Педагогічні науки*. 2002. № 11. С. 5-6.
70. Шестаков В. П. Очерки по истории эстетики. От Сократа до Гегеля : учеб.

пособ. Москва : Мысль, 1979. 372 с.

71. Шиллер К. Ф. Письма об эстетическом воспитании. Москва : Рипол-Классик, 2018. 135 с. URL: <http://yanko.lib.ru/books/cultur/shiller=letters.htm>.
72. Шингаров Г. Х. Эмоции и чувства как формы отражения действительности : учеб. пособ. Москва : Наука, 1971. 223 с.
73. Шохин В. К. Философия ценностей и ранняя аксиологическая мысль : монография. Москва : РУДН, 2006. 457 с.

Додаток А

Методика Мілтона Рокіча «Ціннісні орієнтації особистості»

Шановний! Далі наведено список цілей, яких люди прагнуть досягнути у своєму житті. Вкажіть, які з них є для Вас цінними, значущими поставивши біля кожного пункту бали від 1 до 5 (Бланк 1, Бланк 2).

Бланк 1

Бланк 2

№	Зміст цілей (цінностей) життя	Бали від 1 до 5	№	Якості особистості (як цінності)	Бали від 1 до 5
1	Самостійність як незалежність у судженнях і оцінках		1	Високі запити	
2	Впевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів)		2	Чуйність	
3	Матеріальне забезпечення		3	Вихованість	
4	Задоволення		4	Життєрадісність	
5	Цікава робота		5	Ефективність у справах	
6	Любов		6	Сміливість у відстоюванні думки	
7	Свобода як незалежність у вчинках і діях		7	Дисциплінованість	
8	Краса (переживання прекрасного у природі, мистецтві)		8	Нетерпимість до недоліків у собі	
9	Хороші і вірні друзі		9	Широта поглядів	
10	Пізнання (розширення кругозору, освіти, інтелектуальний розвиток)		10	Чесність	
11	Щасливе сімейне життя		11	Освіченість	
12	Творчість		12	Самоконтроль	
13	Суспільне визнання		13	Терпимість	
14	Активне діяльне життя		14	Тверда воля	
15	Рівність		15	Раціоналізм	
			16	Відповідальність	

Додаток Б

Особливості формування системи естетичних цінностей у майбутніх вчителів

Анкета для студентів педагогічного закладу вищої освіти

№	Запитання анкети
1	Як Ви розумієте поняття «естетичні цінності людини»? Зазначте _____
2	Яке значення мають естетичні цінності у професійній діяльності вчителя? Зазначте _____
3	Назвіть основні естетичні цінності сучасного вчителя. _____
4	Чи можна формувати свою власну систему естетичних цінностей? Зазначте _____
5	Чи можуть впливати естетичні почуття вчителя на спілкування з учнями? Зазначте _____
6	Що Ви робите для розвитку власних почуттів прекрасного? Зазначте _____
7	Які Вам відомі естетичні поняття? Зазначте _____
8	Які навчальні дисципліни у вузі впливають на Ваші естетичні поняття? Зазначте _____
9	Яке значення для вчителя може мати естетичний ідеал? Зазначте _____
10	Що треба робити для формування власного естетичного ідеалу? Зазначте _____